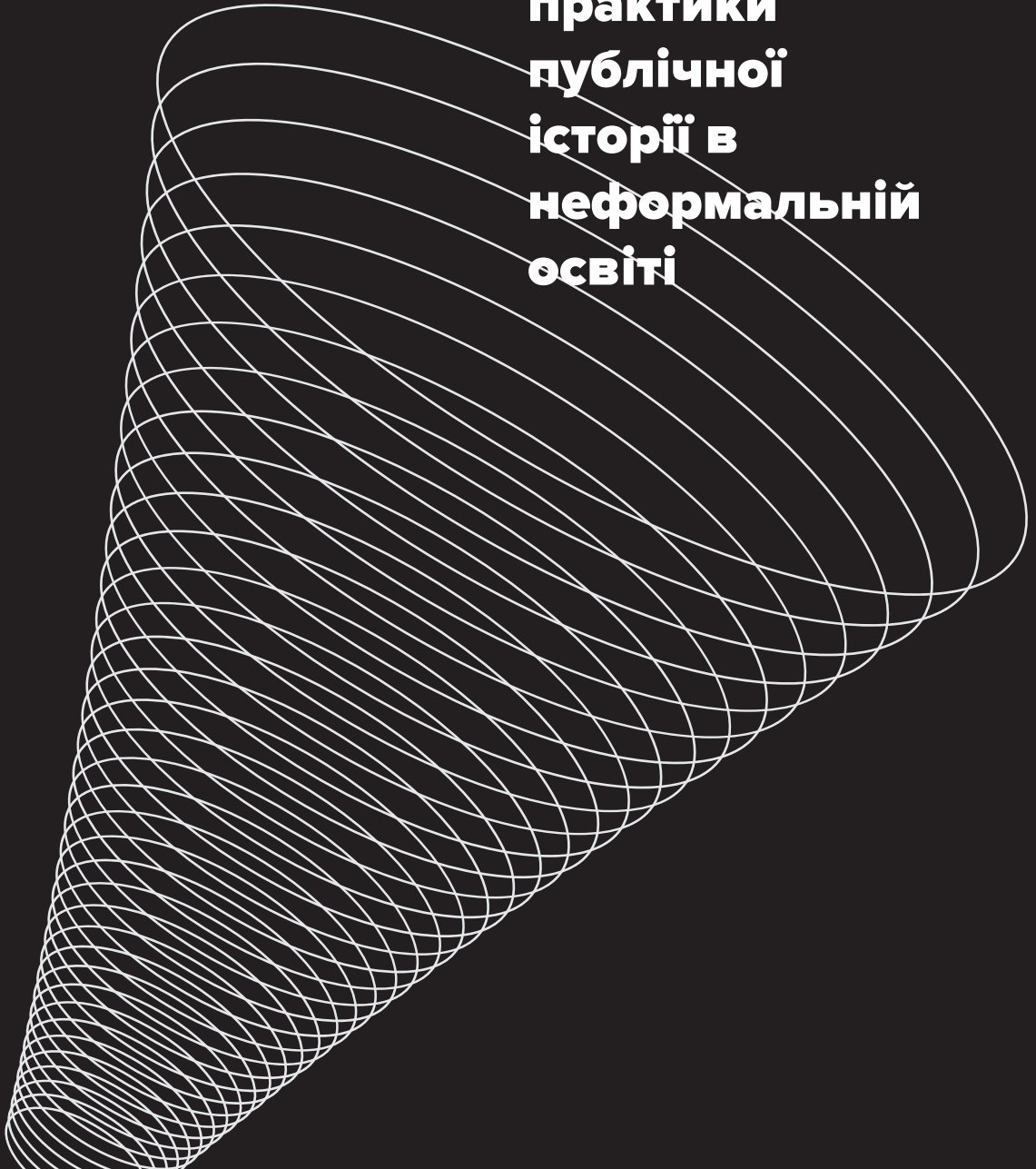

методи та ініціативи програми
неформальної історичної освіти
"Студії живої історії"

**практики
публічної
історії в
неформальній
освіті**

методи та ініціативи програми
неформальної історичної освіти
"Студії живої історії"

практики публічної історії в неформальній освіті

Київ, 2017

Практики публічної історії в неформальній освіті: методи та ініціативи програми неформальної історичної освіти «Студії живої історії»

У збірці узагальнюється досвід використання практик публічної історії в рамках неформальної освітньої програми «Студії живої історії». Надаються методики розроблені та апробовані тренерами та тренерками програми та ініціативи учасників та учасниць, що сприяють суспільному діалогу, залученню спільноти до публічного обговорення та використовують методи публічної історії.

Збірка розрахована на тих, хто працює в сферах публічної історії, неформальної та формальної освіти та всіх, хто цікавиться даною тематикою.

Часткове або повне відтворення інформації, що міститься у посібнику, можливе лише із зазначенням посилання на джерело.

Видано тренерською групою «Інша Освіта» в рамках проекту «Діалог заради змін»:

ЗА ПІДТРИМКИ:

Auswärtiges Amt

Robert Bosch Stiftung

РЕАЛІЗУЄТЬСЯ:

MitOst

ІНША
ОСВІТА

В РАМКАХ:

DIALOGUE
FOR CHANGE

СТУДІЇ ЖИВОЇ ІСТОРІЇ

Упорядники:

Ярослав Переходько, Каріна Фурса

Коректура та редагування:

Ольга Коваль, Тарас Грицюк

Верстка:

Ярослав Переходько, Ольга Зарко

Дизайн обкладинки:

Ольга Зарко

Зміст

Вступ 5

Як працювати зі збіркою? 6

ЧАСТИНА 1

Методи тренерів та тренерок «Студій живої історії»

Робота з конфліктним потенціалом. Діалог 8

Галерея цитат/дошка оголошень 13

Види пам'яті 14

7 гріхів пам'яті 14

Університетська історія 15

Особиста карта історії 16

Сімейна пам'ять. Історія СРСР і моя історія 17

Історія сім'ї – історія переміщень 18

Таймлайн. Побудова лінії часу 19

Таймлайн 2 22

Бренд міста/села/регіону 23

Місто як створіння 23

Топос трансформацій: робота з картами 24

Пам'ятник всьому 25

Польові дослідження 25

Квест 27

Хранителі історії 29

Дошка асоціацій 29

Портрет автора за текстом 30

Альтернативна історія 31

Критеріальний покер 33

Історична мапа думок 33

Робота з фотографіями. Піонери 34

Героїзація/демонізація 35

Мультикультурні міста 35

ЧАСТИНА 2

Ініціативи учасників «Студій живої історії» як практики публічної історії

Локальна історія

начорно/ набіло 37

Personal Detroit, More than 50 shades of gray 38

Аудіальна мапа Запоріжжя «Звукотіні міста Z» 38

Балагульки 39

Вулична історія. Каталог альтернативних монументів 39

Документальний фільм про Черкаси 40

Інтерактивна Вінниця 40

К запорожцям 41

Між Левами і Ведмедями 41

Стіни Сходу 42

Таємнича історія міста 42

Тернопіль – зникаюче місто 43

Трансформація. Говорить місто. Або ж маніфест на захист регіонального різноманіття 43

Хоревиця, Киселівка, Флорівська, Фролівська, Київця, Лиса гора 44

Чаплинська ініціатива 44

Чіга-Біга-Книга 44

Більше, ніж пам'ять 44

Я живу в селі 45

Персональна, сімейна та повсякденна історія	
Документальне відео про учасників НК АЗОВ на Луганщині	46
Персональна історія однієї сім'ї через етнічну пам'ять	47
Як ми навчалися у школі	48
«Ясен»	47
Розкажи мені про минуле: війна й родинна пам'ять поколінь	48
Переселенці ХХ-ХХІ ст.	
Жіночі історії в переселенні. Дніпро	
Розкажи мені про минуле: війна й родинна пам'ять поколінь	48
З дому до дому	49
На фірі	50
Перестройка (1956–1959)	50
Посіч: депортована, але не знищена	51
Притулок для мрій	52
Речовий доказ	52
Спадщина Радянського Союзу	
#1984 або яскраві історії сірого міста	
Муkolaiv: back to USSR 53	
Відповідально зважуй своє минуле 53	
Культурвiдження 54	
Настільна гра «Timeline. Радянський Союз» 54	
Ніч у Радіофізичному. Застій 56	
«Повернення до УРСР»: відкриваючи топоніміку радянського Києва	57
Пострадянське 57	
Стара і знайома екскурсія: Монументальне радянське мистецтво Дніпра	58
Поліетнічність української історії	
Виставка про євреїв-медиків у Бердичеві 59	
Вплив паломництва хасидів на публічні простори українських міст	59
Єврейська історія Острога 60	
Історії «простих людей» в етномозаїці Кропивницького 60	
Книга пам'яті репресованих греків Старого Криму 60	
(Не)знайомий Кременчук 61	
Побачення з ромською культурою 61	
Поліетнічна історія Ніжина 62	
Спадщина крізь час 63	
Фестиваль «Самий Цимес» 63	
УКРАЇНОТИПИ 64	
Популяризація історії	
Svidomi. Урбаністична школа для підлітків 65	
Вільний освітній простір Дніпра H.Lab 65	
Історія України в схемах і мемах 65	
Музеї дружні до дітей 66	
Мушля. Майстерня діалогу в сільській школі 67	
Самобутні: соціально-культурні проекти молоді 68	
Хто такі? #Сусіди 69	
Як говорити з дітьми про історію 70	

Вступ

ЧИ ДІЙСНО ІСТОРІЯ ЗАЙМАЄТЬСЯ ВИВЧЕННЯМ МИНУЛОГО?

На нашу думку, історія більше розповідає про те, як ми мислимо та які цінності сповідуємо сьогодні. З цим пов'язаний феномен «живої історії», під яким ми розуміємо сукупність знань та уявлень про минуле, що безпосередньо впливають на теперішнє через їх носіїв, мають конфліктний потенціал, потребують суспільного обговорення та критичного осмислення.

На тлі постійного звернення державою до питань «живої історії», класичне бачення завдання історії відтворити минуле «так, як це було насправді» все більше втрачає актуальність. Ключовим стає розуміння того, хто і навіщо формує певні уявлення про минуле, в якій спосіб їх впроваджує. Провідні позиції займає публічна історія, що є водночас набором інструментів та наукою про те, як поширюються певні історичні конструкти через формати доступні широкій аудиторії (медіа, музеї, мистецтво, комеморація).

Наша збірка узагальнює досвід «Студій живої історії», програми, яка однією з перших спробувала поєднати дві нові для України сфери – неформальну освіту та публічну історію.

У своїй діяльності, ми виходимо з європейської традиції розуміння неформальної освіти як будь-якої організованої поза формальною освітою освітньої діяльності, що доповнює формальну освіту, забезпечуючи засвоєння тих навичок, які необхідні для соціально та економічно активного громадянина. При цьому така освітня діяльність має бути структурованою, мати освітню мету, певні часові рамки, інфраструктурну підтримку і повинна відбуватися усвідомлено.

Через неформальну освіту, шляхом відкритого діалогу, партнерства та формування активної мережі людей, які працюють з публічною історією, ми прагнемо підвищити рівень порозуміння в українському суспільстві, стимулювати культуру критичного осмислення себе і власного минулого, сформувати сприйнятливості до історії з багатьма перспективами.

МИ ПРАЦЮЄМО НАД:

розвитком культури критичного мислення щодо історичних подій та конструктів;

формуванням сприйнятливості до мультиперспективної історії та сприянням діалогу як ефективному інструментові взаємодії та порозуміння;

розвитком особистої і колективної відповідальності за дослідження історії з різних перспектив;

поширенням альтернативних форматів роботи з історією;

розвитком публічної історії в Україні.

ЯК ПРАЦЮВАТИ ЗІ ЗБІРКОЮ?

Збірка складається з двох частин. У першій представлені освітні методи, що застосовували тренери «Іншої освіти» під час семінарів «Студій живої історії».

Опис кожного з методів має таку структуру:

час, матеріали, кількість учасників (там де це необхідно);

цілі – відповідь на запитання, що можуть отримати учасники в результаті проведення цієї вправи;

хід проведення;

звернути увагу та література.

Методики описані узагальнено, і слугують прикладом, що може бути адаптований для освітніх заходів історичного спрямування, але не є інструкцією чи рецептом з однозначними і прогнозованими результатами.

Другу частину складають ініціативи учасників програми «Студії живої історії». Ініціатива – ключовий метод, що використовується програмою. Він є втіленням холистичного підходу до освіти «через дію». Ініціатива – це план конкретних заходів, що сприяють суспільному діалогу, залученню спільноти до публічного обговорення та використовують методи публічної історії.

Неформальна освітня програма «Студії живої історії» протягом року підтримує своїх учасників та учасниць у розробці і реалізації ними ідей довгострокових ініціатив, спрямованих на роботу з актуальними історичними питаннями, які потребують суспільного обговорення і критичного осмислення. Прикладом актуальних історичних питань «живої історії» ми вважаємо події новітньої історії України, сприйняття спадщини Радянського Союзу, інтерпретації подій та роль учасників Другої Світової Війни, практики повсякденної історії, питання включеності пам'яті національних меншин в загальний історичний наратив України, практики та способи комеморації, політика пам'яті.

Опис ініціатив має таку структуру:

ЩО? формат;

НАВІЩО? цілі ініціативи;

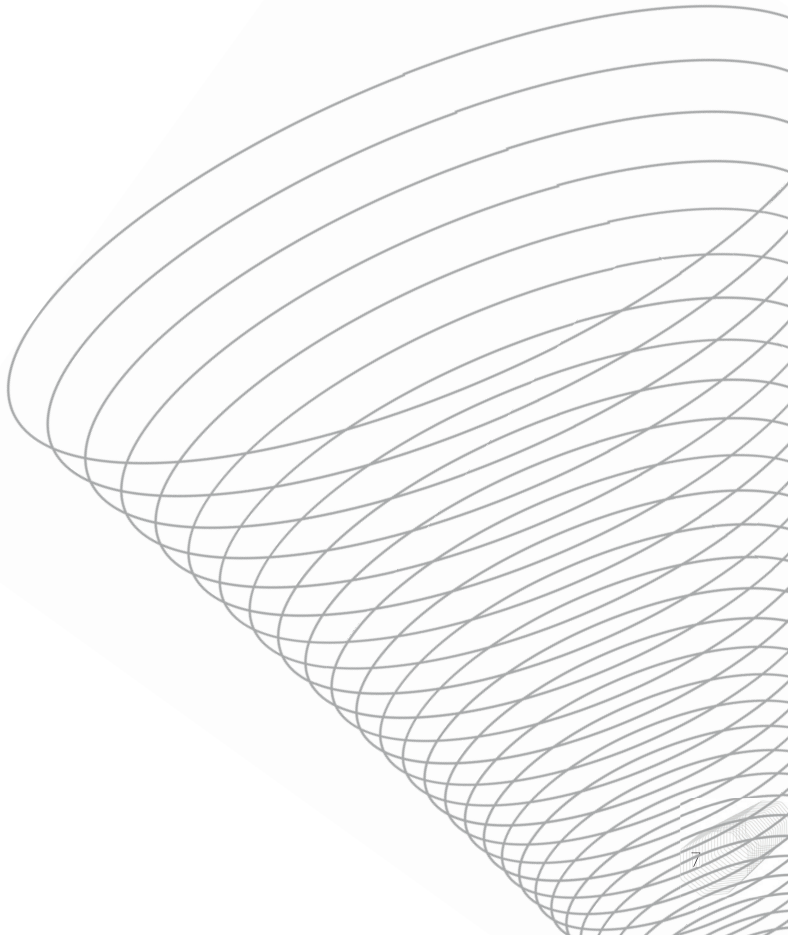
ЯК? яким чином реалізовувалася.

QR-код містить посилання на детальнішу інформацію про ініціативу.

Частина 1

Методи тренерів та
тренерок «Студій
живої історії»

РОБОТА З КОНФЛІКТНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ. ДІАЛОГ

 1,5-2 год

 ручки та папір

Цілі: Учасники та учасниці ознайомилися з діалогом, та його особливостями, попрацювали емпатійне слухання.

Учасники та учасниці зрозуміли іншу позицію людей щодо історичних подій і процесів та обставини її формування.

Хід проведення:

На семінарі «Студії живої історії», темою було обрано «8/9 травня: День Перемоги чи День пам'яті?»

1 Тренерське введення. Почніть з питання до групи: з чого починається конфлікт? Мозковим штурмом учасники виходять на протиріччя в досягненні цілей, на джерело конфлікту, агресора, жертву і колесо насильства. Окремо розберіть, як проходить комунікація в конфлікті. Як правило, учасники та учасниці мають досвід суперечок і відзначають порушення здатності слухати і чути, коли високі емоції. Часто людина не чує, що їй говорять. В такому випадку ми використовуємо відновлення контакту і слухання.

2 Попросіть учасників та учасниць об'єднатися в пари і виконати вправу на слухання. Попросіть згадати історію, яка б містила конфлікт, але яку можна було б розповісти за 1,5-2 хв.

3 Завдання в парах: 1 раунд. Спікер – розповідає свою історію протягом 2-х хвилин, Слухач – слухає і киває головою. Потім міняються.

4 2 раунд. Спікер – розповідає свою історію протягом 2-х хвилин, Слухач – слухає і повертає, переказує почуте Спікерові. Потім учасники та учасниці міняються. Після закінчення проведіть рефлексію про те, який спосіб комунікації краще пішов і чому, які були відчуття.

5 Після цього обговоріть підходи Маршала Розенберга та обмін сенсами (значеннями) під час комунікації. Інтервенція теорії про мову Жирафа і Шакала, про потреби (див. додаткова інформація).

Розкладіть на підлозі картки потреб та розкажіть про те, що способом почути іншого і висловитися самому може бути діалог. Коротко розкажіть про розуміння діалогу та про його відмінності від суперечки (див. додаткова інформація). Наголосіть на важливості процесу розуміння іншого та іншості в діалозі. Розкажіть про унікальний досвід та унікальні емоції кожної людини, яка переживає якусь подію, чи історію. Запропонуйте попрактикувати діалог, використовуючи картки потреб.

6 Для початку запропонуйте учасникам та учасницям сісти у коло та поставте питання: «Які потреби я хочу задовільнити у діалозі на тему (пропозиція теми для діалогу про історію)». Запросіть учасників та учасниць обрати потреби на картках. Варто забезпечити процес уповільнення та передачі значень між учасниками кола. Хтось з учасників або учасниць розпочинає першим відповідати на запитання, попередньо називаючи особу, яка буде його слухати і повертати сенс почутого. Спікер говорить: «Я хочу аби мене послухав (ім'я)». Розповідає про свої потреби та причини обрати для діалогу ту, чи іншу тему. Слухач – повертає, те, що зрозумів, або просто коротко переказує почуте. Спікер підтверджує, або уточнює сказане. Таким чином, кожен має можливість бути почутим і висловленим. Поступово окреслюється пріоритетна тема і потреби, які є в учасників та учасниць. Підведіть підсумки та розкажіть про різні стратегії задоволення потреб. Проведіть рефлексію у колі звертаючи увагу на процес.

7 Вибрану тему запишіть на великому аркуші. Сам діалог можна провести наступного дня. На нього варто виділяти не менше 2-х годин.

8 Діалог на певну тему. Учасники та тренери сидять у колі. Розкладіть картки потреб на підлозі. Запишіть тему на фліпчарті, під темою – питання: 1. «Як особисто я переживаю щороку ці події?». 2. «Як я почуваюся зараз, згадуючи пережитий досвід?». 3. «Що я зробив\ла стосовно пережитого досвіду?». 4. «Що я (ми) можемо зробити, аби ситуація не повторювалася?». Оголосіть, що зараз буде проходити і яким способом (учасники вже мали досвід діалогу і використання карток потреб).

9 Розпочніть діалог з постановки 1 питання і попросіть учасників пройти коло обміну сенсами і перевірки почутого (як у попередній вправі). Слідкуйте за емоціями учасників. Якщо емоцій занадто багато – повертайте учасників до слухання і повертання сенсів. Поступово обговорюйте всі питання. Домовленості можна записати. Закрийте коло діалогу питанням про те, які потреби були задоволені, чи не задоволені під час діалогу, як учасники почувалися під час процесу та чи винесли для себе щось нове і корисне.

Додаткова інформація:

Мова Жирафа – це мова серця або мова співчуття, це мова почуттів і потреб. Жираф говорить в однині і про себе. Під час розмови Жираф налаштований на слухання іншого і на те, що буде сам також почутий. Він може звернутися до потреб своїх і чужих, і задоволених і незадоволених. Жираф виражає себе чітко і чесно. Він говорить «ні», коли думає «ні». Він каже: «так», коли думає «так». Він ставиться з повагою і співчуттям до інших. Жираф живе, щоб збагатити життя, своє власне та інших. Щоб дати від серця, і щоб взяти від серця.

Мова Шакала рясніє оцінками, критикою, порівнянням, аналізом. Шакал під час розмови використовує ярлики («ти учень, тому повинен слухати вчителя»), стереотипи та узагальнення («ви», «чоловіки», «всі повинні знати історію, пам'ятати героїв»). Шакал очікує чогось від інших для задоволення своїх потреб. Інші існують для того, щоб задовольнити його потреби. Якщо цього не відбудеться, шакал «кусає і шкрябає» і ми потрапляємо у конфлікт. Шакаляча мова вживає конструкції оціночні та вимоги, намагається вирішувати щось за інших: «Вам слід», «Ви повинні», «це ваш обов'язок».

Основа спілкування без насильства – комунікація на рівні емпатії і потреб.

Мета емпатії створити простір, в якому людина, що говорить має можливість зустрітися зі своїми почуттями і потребами. Вона починає розуміти себе. Емпатичне слухання – слухання без осуду і консультування.

Ключове поняття у комунікації без насильства – потреби. Розенберг специфічно пояснює потреби:

- універсальні (існують завжди і скрізь, пронизують усе наше життя);
- однаково рівні: а) рівні між собою, а не ієрархічні; б) потреби різних людей є рівними;
- взаємозалежні (якщо я не турбуюся про ваші потреби, то частина моїх потреб не буде задоволена);

- не включають у себе інших людей чи дії (задовольнити потребу можна через різні стратегії і способи, не порушуючи потреб інших людей);
- особливості комунікації без насильства;
- сприйняття і обмін інформацією (що сталося, конкретна подія, спостереження);
- сприйняття значення інформації (як це впливає на спікера, що значить, як зачіпає).

Модель спілкування без насильства складається з «Чотирьох кроків»:

спостереження, яке позбавлене морального осуду. Спостереження включає все, що може бути зафіксовано за допомогою відеокамери. Всім іншим, в тому числі, оціночними судженнями варто знехтувати. Під час спостереження не можна використовувати такі вирази, як: завжди, ніколи, всім, і т.д. ;

почуття – Ні позитивні, ні негативні, вони просто є. Вони з’являються коли наші потреби задовольняються, і коли не задовольняються. Почуття не існують самі по собі, а є показником існування глибших прихованих потреб;

потреби – це загальна і рівна для всіх категорія. Усвідомлення потреб спонукає нас створити таку стратегію поведінки, яка дозволить задовольнити ці потреби;

запит – конкретні дії можливо в просторі та часі.

Різниця між діалогом і суперечкою

СУПЕРЕЧКА	ДІАЛОГ
<i>Мета – «виграти» суперечку, ствердити власні погляди та дискредитувати погляди інших людей.</i>	<i>Мета – зрозуміти погляди, які відрізняються від власних, і подивитися на предмет обговорення під іншим кутом.</i>
<i>Люди слухають інших, щоб знайти помилки у їхній аргументації.</i>	<i>Люди слухають один одного, щоб зрозуміти, як їхній особистий досвід сформував їхні переконання.</i>
<i>Люди критикують досвід інших як викривлений і такий, що не має цінності.</i>	<i>Люди приймають досвід інших, як цінний та справжній.</i>

СУПЕРЕЧКА	ДІАЛОГ
<i>Люди виглядають так, ніби вони докладають зусилля, щоб у жодному разі не змінити власні погляди щодо предмету обговорення.</i>	<i>Люди виглядають достатньо відкритими до змін власного розуміння предмету обговорення.</i>
<i>Люди промовляють на основі припущень про позиції та мотивацію інших людей.</i>	<i>Люди ведуть розмову переважно про власне розуміння та діляться досвідом.</i>
<i>Люди протиставляють власні погляди один одному і намагаються доводити, що їхній співрозмовник не правий.</i>	<i>Люди працюють разом заради пошуку спільного розуміння.</i>
<i>Сильні емоції – такі, як гнів, часто використовуються, щоб залякати співрозмовника.</i>	<i>Сильні емоції – такі, як гнів або сум, доречні тоді, коли вони передають інтенсивність досвіду або переконання.</i>

Проводити діалог варто разом з досвідченим тренером-фасилітатором, який проходив спеціальну підготовку ведення діалогів, оскільки в учасників можливі сильні емоції і варто вміти з ними справлятися.

Маршалл Розенберг «Язык жизни. Ненасильственное общение»

Використана методика застосована та апробована для проведення діалогів «Загоєння минулого» МГО «Ініціативи змін»

www.iofc.org/uk/uahttp-dialogue-ukr

та застосовується мережею фасилітаторів діалогів у конфліктних точках під час Майдану, на Сході, в роботі з вимушеними переселенцями, у програмах згуртування громад.

www.slideshare.net/NGO30/kanevska-ngo-30-may2015

ГАЛЕРЕЯ ЦИТАТ/ДОШКА ОГОЛОШЕНЬ

 45 хв

 підготовані цитати, ручки та папір

Цілі: Учасники та учасниці налаштовані на роботу з темою історії/пам'яті.

Учасники та учасниці сформулювали/обрали своє визначення історії/пам'яті.

Учасники та учасниці розуміють мультиперспективність сприйняття історії/пам'яті.

Учасники та учасниці мають словник понять/визначень, з якими працюватимуть на семінарі.

Хід проведення:

1 Підготовка цитат, які стосуються визначень, опису чи характеристики понять «пам'ять» та «історія». Важливо, щоб авторами 2-3 цитат були професійні історики. Кожну цитату надрукуйте на окремому аркуші читабельним шрифтом. Аркуші з цитатами розмістіть на стінах семінарського приміщення.

2 Робота з цитатами. Запросіть учасників та учасниць до галереї та дайте завдання ознайомитись з цитатами і виписати для себе ті, з якими вони погоджуються, або вважають влучними (по одній цитаті для визначення пам'яті та історії).

3 Обговорення в спільному колі. Учасники та учасниці за бажанням озвучують цитати, які обрали та пояснюють свій вибір. Відбувається обговорення в групі на тему пам'яті/історії.

4 Визначення понять для роботи з ними на семінарі. Визначень може бути декілька, важливо, щоб були враховані думки всіх присутніх в групі. Обрані цитати можна залишити в робочому просторі на весь час семінару. Важливо обговорити та визначити різницю між історією та пам'яттю та зафіксувати це на фліпчарті.

Кількість цитат про пам'ять та історію має бути +/- однаковою; цитати мають бути достатньо різноманітними, деякі можуть бути суперечливими; буде достатньо по 15 цитат для визначень історії та пам'яті; фасилітатор(ка) має орієнтуватись в теоретичному підґрунті теми історія/пам'ять, щоб якісно скеровувати обговорення.

Пол Коннертон «Як суспільства пам'ятають»

Моріс Хальбвакс «Колективна та історична пам'ять»

П'єр Нора «Місця пам'яті»

Ассман Аляйда «Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті»

ВИДИ ПАМ'ЯТІ

підготований фліпчарт/ аркуші А4/
картки з основними аспектами видів
пам'яті

Цілі: Учасники та учасниці розуміють різницю між культурною та комунікативною пам'яттю.

Учасники та учасниці оперують поняттями культурна та комунікативна пам'ять та можуть навести приклади.

Хід проведення:

1 По черзі розкрийте основні аспекти видів пам'яті на заздалегідь підготованому фліпчарті/ аркушах А4/ картках.

2 Можна використати приклади з окремих видів пам'яті, такі як коротку наративну розповідь, слова з пісень, спогади, тексти оголошень і т.д.

Оскільки перша частина блоку більш теоретичного плану, необхідно проводити її інтерактивно і швидко, щоб не втрачати концентрацію групи, при цьому не забути про плавний перехід між теоретичним і практичним блоками.

7 ГРІХІВ ПАМ'ЯТІ

40 хв-1 год 20 хв

назви гріхів пам'яті на окремих аркушах

Цілі: Учасники та учасниці працюють з поняттям пам'яті.

Учасники та учасниці визначили які недоліки та особливості є у пам'яті, а також аналізують як це пов'язано з історією і сучасною ситуацією в країні.

Хід проведення:

1 Вступне слово про те, як ми пам'ятаємо. Як приклад можна навести дослідження П'єра Нора про місця пам'яті і роботу Алессадро Портеллі про розстріл в Ардеатінських печерах.

2 Зробіть невеликий вступ про те, що пам'ять не ідеальна і у неї є свої особливості. Даніель Л. Шактер описав, якими вони можуть бути в своїй книзі «Сім гріхів пам'яті»

3 Сім учасників/учасниць отримують картки, на яких написано назву гріхів пам'яті (швидкоплинність, відволікання, сугестивність, зміщення, нав'язливість, блокування, приписування). Запропонуйте їм подумати і прокоментувати, що означає кожна з карток, згадати приклад з побутового життя. Прокоментуйте і доповніть кожную картку відповідно до теорії. Після того, як кожна з карток розглянута, запропонуйте учасникам/-цям об'єднатись в 7 груп за назвою помилки пам'яті, подумати і навести кілька прикладів де в сучасному суспільстві ми бачимо приклади гріхів пам'яті.

4 Закінчіть блок питанням як дані помилки пам'яті впливають на життя кожного з учасників (це може бути відкрите питання на яке кожен з учасників відповідь тільки собі).

5 Учасники можуть правильно описати помилку пам'яті, але переплутати саму назву цієї помилки. В такому випадку, поміняйте картки між собою (з тієї про яку мало йтися, на ту яку озвучили). Також варто дати трохи більше теоретичної інформації, після того як будуть озвучені варіанти значення кожною з помилок пам'яті.

*П'єр Нора Місця пам'яті
Алессадро Портеллі
Даніель Л. Шактер 7 гріхів пам'яті*

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ІСТОРІЯ

40 хв-1 год 20 хв

аркуші паперу, ручки/олівці

Цілі: *Учасники та учасниці ознайомлені з найбільш поширеним прикладом невідповідності офіційної та особистої історії.*

Учасники та учасниці обговорили свої переживання з приводу невідповідності офіційної та особистої історії.

Учасники та учасниці обговорили, чи може бути небезпека, якщо данна невідповідність буде діяти на рівні країни.

Хід проведення:

1 Роздайте учасникам аркуші паперу і запропонуйте відповіді на такі питання:

Які моменти з університетського життя я згадую найбільше?

Як події в університеті вплинули на мене?

Які саме історичні події університету були для мене найбільш значущими?

2 Учасники об'єднуються в 4 міні-групи з метою обговорити різницю між подіями свого життя в університеті і тим, яка офіційна версія цих подій озвучується самим університетом.

3 Після обговорення в міні-групах, учасники збираються разом і обговорюють, чи може бути небезпечним використання лише одного джерела історичної інформації (навіть на такому побутовому рівні, як історія університету).

На загальній рефлексії потрібно поставити питання про те, як приклади з історією університету позначаються у випадках, коли це історія країни.

ОСОБИСТА КАРТА ІСТОРІЇ

45-60 хв

аркуші А4, ручки або олівці, ноутбук і проектор

Цілі: *Учасники та учасниці відрефлексували свою «історію з історією».*

Учасники та учасниці побачили багатогранність історії у житті людей.

Учасники та учасниці познайомилися одні з одними на більш особистому рівні.

Хід проведення:

Учасники отримують бланк на аркушах А4 (мал.1)

1 Рівень фактів. У зовнішньому прямокутнику учасники та учасниці записують певні події, враження, моменти з життя, які пов'язують їх з історією (в широку розумінні). Наприклад, участь у шкільній олімпіаді з історії,

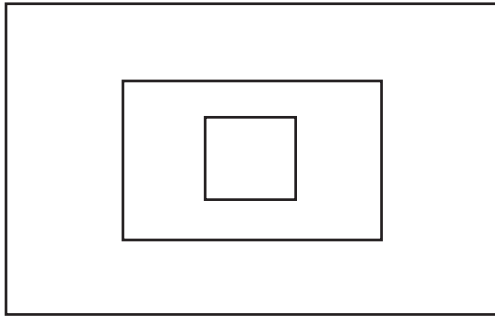
гра в комп'ютерну гру із історичним сюжетом, розповіді родичів про сімейну історію тощо.

1 Рівень емоцій. У середньому прямокутнику учасники та учасниці записують слова-асоціації до подій/вражень/моментів, які вони записали в зовнішньому прямокутнику (чого вони стосуються, які почуття вони викликають).

2 Рівень символів. У центральному прямокутнику учасники та учасниці малюють символ – що є історія для них.

3 Учасники та учасниці об'єднуються в пари з ким бажають та мають 15 хвилин, щоб більше поспілкуватися про карти один одного.

4 Зі слів-асоціацій за допомогою програми (наприклад, worditout.com) утворюємо хмаринку тегів, що відобразить асоціації із історією в цій групі. Учасники в колі за бажанням говорять про свої відчуття або наводять метафору – що для них є історія.

мал. 1

Під час індивідуальної роботи можна включити спокійну музику, щоб налаштувати учасників.

СІМЕЙНА ПАМ'ЯТЬ. ІСТОРІЯ СРСР І МОЯ ІСТОРІЯ

2-2,5 год

проектор, екран, ноутбук

Цілі: Учасники та учасниці проаналізували як радянська історія пов'язана з їх особистою історією.

Учасники та учасниці поділилися історіями своєї сім'ї за радянських часів, а також дізналися схожі та відмінні особливості життя сімей в різних частинах радянського союзу.

Хід проведення:

- 1** Учасники та учасниці презентують домашнє завдання: «Яким би я був / -ла, якби народився / -лась за радянських часів» («Народжений в СРСР»). Презентація домашнього завдання може відбуватися в будь-якій з обраних учасниками творчих форм.
- 2** Учасники та учасниці складають свою тимчасову вісь – креслять лінію від року свого народження до сьогодні, відзначають на ній значимі для себе події. По ходу виконання завдання учасники та учасниці продовжують тимчасову вісь до періоду життя їхніх батьків, бабусь і дідусів.
- 3** Учасники та учасниці відзначають і аналізують:
  - Які події, люди, міста, ситуації значимі для них, вплинули на них;*
  - Які події є значущими для їх батьків, які для їхніх бабусь і дідусів;*
  - Як ці події вплинули на їхнє життя.*
- 4** Учасники та учасниці об'єднуються в пари і діляться своїми відкриттями про особисту тимчасову вісь.
- 5** Учасники та учасниці діляться історіями з життя своєї родини за радянських часів, показують фотографії.
- 6** Блок завершується питанням, що важливого для себе відкрили учасники.

Для презентації «Народжений в СРСР» потрібно дати завдання заздалегідь, бажано, щоб воно було одним з домашніх (в учасників та учасниць буде достатньо часу і варіантів для підготовки), також можна порекомендувати робити презентацію тільки тим, хто хоче. Час для учасників на історії з життя родини за радянських часів варто обмежувати.

ІСТОРІЯ СІМ'Ї – ІСТОРІЯ ПЕРЕМІЩЕНЬ

папір, ручки, олівці

Цілі: Учасники та учасниці розглянули, як переміщення сім'ї вплинули на сімейний побут.

Учасники та учасниці знайшли спільні моменти в озвучених історіях.

Учасники та учасниці прослідкували, як минулі перемиєннї хніх сімей впливають на формування зв'язків в їхньому оточенні.

Хід проведення:

1 Запропонуйте учасникам та учасницям коротко описати історію переміщення своєї сім'ї (до наскільки далеких предків, наскільки це можливо), щоб відповісти на питання:

Як історія переміщення моєї сім'ї відбилася на нашому житті;

Як місце зараз впливає на моє життя.

Дайте учасникам та учасницям 10 хв на роздуми та фіксацію.

2 Об'єднайте учасників та учасниць в групи, бажано так, щоб в групах були представники різних регіонів (перед цим можна попросити учасників стати на умовну карту України). В невеликих групах учасники та учасниці обговорюють поставлені питання та намагаються виявити, як феномен переміщень вплинув на життя/історію країни.

ТАЙМЛАЙН. ПОБУДОВА ЛІНІЇ ЧАСУ

3 год

папір, кольорові стікери, маркери

Цілі: *Учасники та учасниці можуть навести приклади функціонування родинної і колективної пам'яті.*

Учасники та учасниці обговорили наявність шаблонів та вплив емоцій на сприйнятті і передачу історії в суспільстві

Учасники та учасниці розуміють зв'язки між різними подіями світової, радянської та української історії.

Обговорення радянської спадщини, переосмислення в контексті «Що таке історія радянського?» з метою дізнатися про різні оптики бачення історії (робота в групах з різними категоріями).

Хід проведення:

1 Зробіть короткий вступ про історію і її різне сприйняття людьми. Концентруйтеся на історіях, які передаються в родинах. Проведіть коротке обговорення власного досвіду «спілкування з історією» в родині (від кого ми чуємо історію, як це звучить, які емоції передаються).

2 Перед початком налаштуйте учасників на те, що вашим завданням буде створити вашу, унікальну для цієї групи історію. Вона суб'єктивна, бо ви говоритимете про події, які пам'ятаєте, які справили на нас враження. Зовсім не важливо, чи знають учасники історію; важливим є їх сприйняття

історичних подій, людський та суспільний вимір та емоційне забарвлення кожного десятиліття

3 Для проведення підготуйте великий аркуш паперу, поділіть його на-впіл горизонтальною лінією, вертикальними поділками розділіть лінію на десятиліття. Почати можна з 20-30-х років ХХ століття, бо доти сягає родинна пам'ять учасників через спогади бабусь. Завершити можна 20-30-ми роками ХХІ століття.

4 Попросіть учасників та учасниць подумати над історією, яку вони вивчали в школі, чи в університеті. На картках учасники та учасниці індивідуально записують 10-12 (можна не обмежувати кількість) подій.

5 Робота в групах над верхньою лінією. Об'єднайте учасників та учасниць в групи по 4-5 осіб. Дайте 10 хвилин на те, щоб написати на стікерах важливі/значимі події в історії України. Для орієнтації озвучте питання і процеси, які записуються у верхній лінії:

*Великомасштабні рішення, які вплинули на життя в кожному десятилітті;
Економічні проблеми/зміни/процеси;
Соціальні рухи, процеси;
Політичні/суспільні/громадські процеси;
Рішення парламенту.*

Запропонуйте обрати з наявних карток до 15 найважливіших подій від групи (інший варіант – можна не обмежувати групу в кількості карток).

6 Робота в групах над нижньою лінією – соціальні аспекти нашого життя. Тепер учасники та учасниці зосереджуються на особистому досвіді та історіях, розмірковують про те, як історія вплинула на них, яка інформація живе і передається в їх родинях? Для орієнтації можна дати питання:

*Що люди їли?
Яку музику слухали?
Як танцювали?
Що було модним?
Які артисти були популярними?
Які зачіски були в людей?
Які телепередачі дивились люди?
Яких особистостей пам'ятаєте?*

7 Прогулянка стежною спогадів (прогулянка лінією часу). Спочатку зверніть увагу на верхню частину, десятиліття за десятиліттям – поговоріть про публічну політику, політичні події. Великомасштабні рішення, що впливають на наше життя. Потім дивимося на нижню частину і фіксуємо особливості життя та побуту людей. Попросіть учасників та учасниць прочитати та пояснити, що вони написали. Дайте іншим учасникам та учасницям можливість доповнити або прокоментувати. Учасники та учасниці можуть доповнити лінію часу тим, що вони згадують.

8 «Прогулюємося» далі лінією часу, відмічаючи зв'язки між верхньою та нижньою лініями: як події політичного життя (внизу) змінювали соціальне життя (вгорі). Зверніть увагу на збіги або розбіжності між намірами і наслідками різних політик. Підкресліть схожість і відмінності у досвіді групи.

9 Виділіть події і процеси, які неоднозначні і потребують загоєння. Це можуть бути приблизні теми чи поняття. Для цього поставте питання: Які події важкі і потребують загоєння? Про які події не прийнято говорити? Можна виділити, або дописати такі події. Обговоріть події, які треба «лікувати» одна за одною, намагаючись з'ясувати якомога більше деталей: Чому подія викликає неоднозначне ставлення? Які саме сторони конфлікту потребують загоєння? Чому нас сьогодні це турбує і чому це досі не загоєно?

10 Підсумки та оцінка. Підкресліть події, які по-різному вплинули на різні групи, які проживають в Україні. Зверніть увагу на події, які часто згадували учасники. Поговоріть про причини та про фактори, які вплинули на історію їх родини. Дайте людям достатньо простору, щоб поговорити про цей вплив. Обговоріть місця скупчення карток з подіями і місця відсутності. Спробуйте пояснити це особливостями функціонування нашої родинної пам'яті. Також виокремте спільні риси – події, які мали схожий вплив на всі громади – поганий чи хороший. Спробуйте створити почуття спільності (ми разом у цій ситуації – в наслідках того, що відбулося). Прокоментуйте комплексність і складність усіх цих ситуацій та багатогранність історії.

Дайте учасникам та учасницям достатньо простору, щоб поділитися своїми історіями і досвідом та інтерпретувати їх. На кінець вправи учасники повинні проговорити важливі для них місця у історії та зберегти почуття безпеки. Підводячи підсумки та вивчаючи почуття учасників, ми щоразу нагадуємо про важливість діалогу та про наявність різного бачення подій. Для посилення емоційного ефекту від лінії історії можна запросити учасників на перегляд фільму після вечері. Як правило, вправа викликає багато емоцій і обговорення продовжується і під час вечері.

Методика та підхід розроблені фасилітаторами МГО «Основи свободи» Діанною Дамшею та Оленою Кашкарьовою на основі методик, які використовують у своїй практиці фасилітатори МГО «Ініціативи змін» www.iofc.org/uk/uahtp-dialogue-ukr

ТАЙМЛАЙН 2

1,5-2 год

різнокольорові аркуші А5, маркери,
клейка стрічка або липка стіна

Цілі: Учасники та учасниці попрацювали з пам'яттю про радянське минуле.

Учасники та учасниці відтворили картинку радянського минулого, виходячи зі свого бачення радянських часів.

Учасники та учасниці побачили та обговорили плюси і мінуси радянських часів.

Учасники та учасниці обговорили свої спостереження та зробили висновки.

Хід проведення:

1 1. Підготуйте стіну – розділіть її на 2 частини горизонтальною лінією. Позначте на лінії роки/декади періоду, з яким працюєте.

2 Індивідуальна робота 1. Учасники та учасниці працюють індивідуально. Кожен складає список з 10 культурно- / соціально- значущих подій радянського періоду (на власну думку).

3 Об'єднайте учасників та учасниць в групи по 5-6 людей. У групах учасники обговорюють свої списки, вибирають і записують на окремих аркушах 5-10 найбільш важливих подій на думку всієї групи. Кожна група вивішує аркуші з подіями на стіну по роках зверху лінії. Зачитайте події в хронологічному порядку (можна не всі). Проясніть незрозумілі моменти та наголосіть на важливості всіх подій. Дайте змогу учасникам та учасницям пояснити чому вони вважають ці події важливими. Об'єднайте однакові картки. Обговоріть, що побачили, які висновки можна зробити.

4 Індивідуальна робота 2. Учасники та учасниці індивідуально складають список з 10 значущих (на власну думку) політичних подій радянського періоду.

5 В тих самих або нових групах учасники обговорюють свої списки, вибирають і записують на окремих аркушах 5-10 найбільш важливих подій на думку всієї групи. Кожна група вивішує аркуші з подіями на стіну по роках знизу лінії. Зачитайте події в хронологічному порядку (можна не всі). Проясніть незрозумілі моменти та наголосіть на важливості всіх подій. Дайте змогу учасникам та учасницям пояснити чому вони вважають ці події важливими. Об'єднайте однакові картки. Обговоріть, що побачили, які висновки можна зробити.

6 Дайте можливість учасникам та учасницям висловити свою думку про те, що ця вправа і вісь часу їм відкрило, допомогло зрозуміти.

Дозвольте учасникам та учасницям робити свої висновки. Зазвичай в моменти обговорень і перегляду подій, починають підніматися гарячі теми. Дозвольте всім темам / подіям на стіні бути зафіксованими. Гарячі теми поміщайте на парковку для подальшого обговорення пізніше

БРЕНД МІСТА/СЕЛА/РЕГІОНУ

1-1,5 год

ватмани, маркери або кольорові олівці

Цілі: *Учасники та учасниці проаналізували з чого складається історичний бренд місцевості, наскільки він представлений фактами, а наскільки вигадками.*

Учасники та учасниці познайомились із особливостями інших міст та регіонів.

Хід проведення:

1 В аудиторії визначаються сторони світу – схід, південь, захід, північ. Учасники утворюють «живу» карту, займаючи місце в кімнаті відповідно до географічного розташування свого міста/села (звідки родом, або де зараз живуть). Об'єднуються у групи по 4-5 людей з одного міста або регіону.

2 Робота у міні-групах. Учасники та учасниці разом збирають уявлення про свою місцевість, засновані на історичних фактах або домислах.

3 Кожна група презентує результати своєї роботи іншим. Після презентації є можливість для питань або коментарів від аудиторії.

МІСТО ЯК СТВОРІННЯ

30 хв

ватмани, фломастери, олівці

Цілі: *Учасники та учасниці заглибилися у розуміння міста як системи, взаємодію його складових*

Хід проведення:

1 Індивідуальна робота в малих групах. Учасники та учасниці отримують завдання представити місто як створіння:

- а) біологічне (органи, кровоносна система, скелет, м'язи...);*
- б) соціальне (сім'я, друзі, робота, соціальні зв'язки...);*
- в) ментальне (цінності, характер, звички..).*

2 Учасники та учасниці презентують результати своєї роботи

Робота не має зациклюватись на дуже конкретизованих метафорах та аналогіях. Це може зайняти забагато часу та змістити цілі завдання.

ТОПОС ТРАНСФОРМАЦІЙ: РОБОТА З КАРТАМИ

3 год

Цілі: *Учасники та учасниці знайшли і позначили на карті публічні простори, місця пам'яті.*

Учасники та учасниці вміють працювати з картою, розуміють легенду, умовні позначення.

Хід проведення:

1 Підготуйте план міста, по можливості достатньо деталізований. Роздрукуйте або забезпечте можливість використання електронного варіанту.

2 Учасники та учасниці об'єднуються в групи, кожна з яких отримує карту. Дайте кожній групі специфічне завдання, пов'язане з темою: знайти і виділити яскравим кольором пам'ятники, меморіали, топоніми присвячені певним людям чи періоду тощо. Звертайте увагу учасників та учасниць на специфіку розміщення та існування цих місць у просторі міста: як далеко від центру міста? у якому районі чи перейменовувалася?

3 Групи презентують результати роботи з картою і свої спостереження.

4 Проведіть обговорення в спільному колі та підведіть підсумки завдання.

Вправа особливо корисна для роботи з плановими містами, де можна прочитати ідеї, що закладалися планувальниками.

ПАМ'ЯТНИК ВСЬОМУ

45-50 хв

пластилін, презентація

Цілі: Учасники та учасниці з'ясували для себе поняття пам'яті та як вона функціонує в публічному просторі.

Учасники та учасниці, на власному прикладі, з'ясували яким чином можна досягати зменшення конфлікту пам'ятей, механізм запуску суспільної дискусії.

Хід проведення:

- 1** Презентуйте учасникам та учасницям проект «Пам'ятника всьому» – пластилінового куба, встановленого на площі для того, щоб кожен міг зробити з нього те, що вважає необхідним.
- 2** Роздайте учасникам та учасницям пластилін і запропонуйте їм виліпити те, що хотіли б вони.
- 3** Учасники та учасниці по черзі, або по бажанню презентують свій пам'ятник і пояснюють чому вони це виліпили.
- 4** Обговоріть у спільному колі, яку реакцію викликало б у громаді встановлення такого «пам'ятника всьому». Чому ми встановлюємо пам'ятники? Кому належить пам'ять у публічному просторі?
- 5** Спрямуйте дискусію у напрямку того, яким може бути «ідеальний-пам'ятник».

«Пам'ятника всьому» не існує. Намагайтеся на прикладі вашого обговорення показувати приклад механізму дискусії, що прагне мінімізувати конфлікт пам'ятей.

ПОЛЬОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

4 год на дослідження,
1,5 год на презентації та рефлексію

Цілі: Учасники та учасниці отримали практичний досвід проведення дослідження на історичну тему, висвітлення його у соціальних мережах.

Учасники та учасниці познайомились із містом – його історією, публічним простором, людьми.

Учасники та учасниці отримали досвід командної роботи та презентації результатів своєї роботи.

Хід проведення:

1 Учасники та учасниці об'єднуються в команди по 4-5 людей і отримують наступну інструкцію:

Проведіть дослідження на обрану тему. З міським простором ви можете взаємодіяти різними способами та каналами. Наприклад:

- *люди. Дізнайтеся, що люди знають/відчувають/думають про цю тему в міському просторі. Підготуйте питання, релевантні для вашої тематики та спитайте: -мінімум п'ять випадкових перехожих (обирайте тих, хто не поспішає); -мінімум двох знавців цієї тематики.*
- *маршрут. Розробіть маршрут, який би допоміг дізнатися про вашу тему або маршрут місцями, де живе ваша історія.*
- *мистецтво. Знайдіть культурні ініціативи в публічному просторі, які тим чи іншим чином відображають обрану вами тематику.*
- *топоніміка. Як обрана вами тема, відображена в топонімах міста?*
- *знайдіть також інші приклади проектів та ініціатив, пов'язані з вашою тематикою.*

2 Презентація вашого дослідження має складатися з двох компонентів: онлайн-компонент – зробіть декілька публікацій у соц.мережах. Обов'язково додайте #хештеги – три ключові слова вашого дослідження. Оффлайн-компонент – презентація результатів дослідження іншим командам. Формат може бути наскільки завгодно креативним.

3 Після досліджень учасники та збираються разом і презентують результати своєї роботи. Формат – галерея досліджень. Учасники зобразили результати проведених ними досліджень міста на фліпчартах і розвісили їх у просторі. Інші учасники могли ознайомлюватися з ними в форматі виставки, обмінюватися думками і запитаннями з авторами неформально.

Можливі питання для подальшої рефлексії:

Що було важливим при проведенні дослідження?

Чи легко/важко було спілкуватися з людьми?

Що вас найбільше вразило під час проведення дослідження?

Якою була робота в команді?

КВЕСТ

5-6 год

роздруковані завдання квесту, фотоапарати
проектор, екран, ноутбук

Цілі: Учасники та учасниці познайомились з містом

Учасники та учасниці дізналися думку місцевих жителів
про...(тема семінару).

Хід проведення:

- 1** Учасники та учасниці об'єднуються в 5-6 команд. Дайте кожній команді роздруковане завдання. Поясніть як доїхати до потрібної точки міста, і коли варто повернутися назад.
- 2** Після повернення з квесту в кожній команді є час для підготовки презентації.
- 3** Презентація кожної команди займає близько 10 хвилин включаючи питання-відповіді від інших учасників.

Учасники можуть знайти різні варіанти відповідей для квесту – і всі вони можуть бути правильними. Продумайте і запропонуйте більше завдань для комунікації з місцевими жителями.

Додаткова інформація:

Для розробки квесту були взяті матеріали з вікіпедії, від друзів, які проживають в місті, туристичних сайтів міста, проте найбільше орієнтувалися на карту гуглкарту, щоб все було в пішохідній досяжності учасників.

Приклад квесту в Кривому Розі

Виконайте завдання, зазначені нижче.

На кожній світліні ми хочемо бачити всю вашу команду.

Дізнайтеся у місцевих жителів, що в Кривому Розі є «Саксаганського»? Візуалізуйте це в презентації.

РАЙОН, РІЧКА, ГОТЕЛЬ, ЛИМАН, РЕСТОРАН і т.д.

2. Дізнайтеся у місцевих жителів які пам'ятники в місті їм важливі?

3. Дізнайтеся у місцевих жителів, як вони ставляться до перейменування вулиць і «знесенню» пам'ятників (процесу декомунізації).

4. Дайте ще кілька назв «П'ятака» та сфотографуйтеся на цьому місці.

95 КВАРТАЛ, ПЛОЩА ГОРЬКОГО

5. За легендою говориться, що тільки ті, хто чистий серцем і душею, знайдуть туди путь. Це місце відпочинку названо в честь граду, який дивом врятувався від завойовників, опустившись на дно озера Светлояр. Вважалося, що місто населене праведниками, бо нечестивці в нього не допускалися.

РЕСТОРАН «Кітеж» – ПР. ГАГАРИНА, 12

6. Квартира криворізького художника, який є лауреатом премії «За внесок в національну культуру». Де він жив і чим унікальний? Сфотографуйтеся біля того місця. – меморіальний Музей-квартира Григорія Івановича Синиці – відомого криворізького художника, лауреата премії Т.Г.Шевченка «За внесок в національну культуру», Заслуженого художника України. Г.І.Сініца – автор безлічі картин монументального живопису, новатор, вперше застосував техніку флоромозаїки. Через гоніння за націоналізм в 1968 переїхав до Кривого Рогу.

7. Знайдіть будівлю, зупинку і перетин. Першим ми любимо займатися. Останнє створено за прикладом російського міста, в якому теж довгі дороги. Що це за місце? Зробіть фото команди на цьому місці.

Визначте про яке російське місто йде мова?

ДІМ РАД (дом советов). ЗУПИНКА ШВИДКІСНОГО ТРАМВАЯ – метротрам в місті Волгоград.

ХРАНИТЕЛІ ІСТОРІЇ

 5-10 хв кожного дня семінару

 залежить від форми

Цілі: Учасники та учасниці актуалізували та структурували для себе попередній день.

Учасники та учасниці вдосконалюють навички командної роботи та презентацій.

Хід проведення:

1 Учасники та учасниці об'єднуються в команди по днях семінару. Кожен день повинен мати своїх «хранителів історії».

2 Напередодні дня, на котрий записалися «хранителі», вони занотовують те, що відбувається протягом дня, працюють над презентаціями.

3 Наступного дня, робота розпочинається з презентації ними у будь-якій креативній формі «літопису», «хроніки» попереднього дня.

 Обмежуйте час презентацій.

ДОШКА АСОЦІАЦІЙ

 45 хв – 1 год

 фліпчарти, стікери, пишучі засоби

Цілі: Учасники та учасниці розуміють відносність конструктивів і наративів, залежність значення термінів від часу і дискурсу.

Учасники та учасниці розуміють, що таке дискурс, його вплив на формування нашої риторики і її вплив на спосіб нашого мислення.

Хід проведення:

- 1** Підготуйте фліпчарти з основними поняттями, що розглядаються (наприклад «радянське»/«пострадянське»).
- 2** Учасники та учасниці записують на стікерах асоціації, що виникають у них з цими поняттями, прикріплюють їх на фліпчарти і знайомляться з відповідями інших.
- 3** Обговорення в спільному колі. Зазначте формат і правила дискусії, обмежте час висловлювання. Розпочніть зі з'ясування того, чи співпадали асоціації учасників з іншими. Чому зустрічається багато спільних? І навпаки чому є різні асоціації? Спробуйте з'ясувати що таке дискурс та його вплив на відповіді учасників: з яких джерел ми черпаємо інформацію про явища? Хто є авторитетом для вас у цій сфері? Візьміть на себе роль критика, спрямуйте обговорення в напрямку деконструкції понять. Чи означали ці слова раніше те саме, що й зараз? Хто придумує і поширює терміни?
- 4** Підсумки та рефлексія.

Метод підходить як підготовчий етап деконструкції перед «наповненням» інформацією, розуміння принципів формування уявлень, поняття дискурсу буде пропрацьоване учасниками практично, через власні умовиводи

ПОРТРЕТ АВТОРА ЗА ТЕКСТОМ

1 год

Цілі: Учасники та учасниці розуміють залежність та вплив контексту, в якому живе автор на текст.

Учасники та учасниці вміють аналізувати текст та виокремлювати найважливіше.

Хід проведення:

- 1** Учасники та учасниці заздалегідь отримують тексти, котрі мають прочитати. Підберіть тексти авторів з різних країн і з різними позиціями. Дайте специфічне запитання, відповідь на котре вони мають знайти читаючи тексти. Наприклад, зрозуміти, яку позицію відстоює автор, у чому він бачить певну проблему і які методи пропонує для її вирішення.
- 2** Учасники та учасниці об'єднуються в 4 міні-групи. Завдання – на основі аналізу тексту створити портрет автора. Роздайте групам пишучі засоби та папір. Шляхом текстологічного аналізу, через обговорення учасники

в міні-групах створюють інтелектуальний портрет автора, визначають його позицію загалом і зокрема по темі. Потім зображають його портрет безпосередньо на папері.

3 Під час обговорення співставляється створений портрет автора і реальні факти про нього.

Приклад літератури, що використовувалась на семінарі:

Оуэн Хэзерли о советской архитектуре

Олександра Гайдай «Протистояння навколо минулого, або пам'ятники Леніну в Центральній Україні»

Кризис будущего: «постсоветское» на глобальном фоне.

Интервью с доцентом НИУ ВШЭ в Санкт-Петербурге, антропологом Николаем Ссориным-Чайковым)

Милютин Соцгород

АЛЬТЕРНАТИВНА ІСТОРІЯ

1 год

4-12

Цілі: *Учасники та учасниці розуміють множинність варіантів розвитку подій в історії.*

Учасники та учасниці розуміють важливість вибору, відповідальності за вчинки.

Учасники та учасниці встановлюють причинно-наслідкові зв'язки.

Учасники та учасниці вміють прогнозувати розвиток подій

Хід проведення:

1 Підготуйте історію з кількома паралельними сюжетними лініями. Розвиток подій буде залежати від вибору читача. Відштовхуйтеся від важливих переломних подій (хрещення Русі Володимиром, Переяславська угода, Жовтневий переворот тощо). Зробіть короткий вступ для того, щоб ввести в контекст. Визначте кілька ключових моментів уривку історії, які ви позначатимете номером 1, потім 1.1 і тд. Ваші альтернативні варіанти позначайте, відповідно, 2, 2.1, 3, 3.1 і тд. (див. приклад нижче).

2 Роздрукуйте вашу історію так, щоб вам було зручно порізати її по номерах. Кількість копій має відповідати кількості груп.

3 Об'єднайте учасників та учасниць у групи. Роздайте всім вступ і початок історії до першої ключової точки. Запропонуйте учасникам та учасницям обрати серед варіантів той, який вони вважають кращим і обґрунтувати чому.

4 Роздайте учасникам та учасницям продовження їхньої історії з тим же завданням.

5 Коли історія закінчиться, порівняйте кінцівки різних груп. Запропонуйте подумати, чому варіанти різні/однакові, до яких наслідків призводили певні рішення.

Не придумуйте забагато варіантів альтернативного розвитку подій, адже потім стає важко і часозатратно розвивати всі лінії.

Зверніть увагу учасників та учасниць на те, що завдання не знайти правильний або історично достовірний варіант, а обрати той, який вони вважають правильним.

Додаткова інформація:

Приклад історії до першої ключової точки

972 рік. Князь Святослав Хоробрий загинув по дорозі додому від рук печенігів. Київську державу у спадок отримують його сини – Ярополк, Олег і Володимир. Головний київський престол по праву відходить старшому – християнину Ярополку. Молодший Олег відправляється насаджувати владу Рюриковичів у землі непокірних древлян. Наймолодший син і байстрюк Володимир, відправляється далеко на північ у Новгород.

Після 8 років варяжський воєвода Свенельд, через особисті образи, підмовляє Ярополка піти війною на брата Олега. В битві біля древлянської твердині Овруча, Олег помирає в тисняві на мості під стінами.

Отже, Ярополк розпочав братовбивчу війну. Що зробить Володимир?

1) Це мій шанс захопити київський престол! Але Ярополк має варягів, а моє військо ослабке. Воєвода Олаф радить поїхати у Швецію прохати допомоги.

2) Ярополк мій старший брат і законний правитель. Олега підбурили древляни, він отримав по заслугам.

КРИТЕРІАЛЬНИЙ ПОКЕР

 1 год

 Картки, фліпчарт з колами-полями

Цілі: Учасники та учасниці вміють доносити свою позицію, чути та домовлятися з іншими.

Знайомство та зняття напруги.

Хід проведення:

1 Учасники та учасниці об'єднуються в групи та формують список з 10 історичних подій. Розставляють їх по пріоритетності (які на їх думку найважливіші та найвизначніші в історії). В центральному полі можна розмістити 3 найважливіші події, друге коло – 4, третє – 5.

2 Групи по черзі презентують по одній картці-події.

3 Обговорення цілою групою які з карток мають бути в першому, другому та третьому колі. Учасники можуть самостійно написати на картках свої історичні події

Важливо наголосити, що це є формування спільної картинки, а не відстоювання своїх пріоритетів. Це допоможе учасникам сконцентруватися на розв'язку теми, а не особистих амбіціях. Необхідно дуже чітко модерувати процес, адже під час дискусії може бути багато різних пропозицій та варіацій від учасників та учасниць. Вправа може використовуватися для будь-якої теми з ціллю пріоритетизації та формування спільного бачення в групі. Або започаткування дискусії-обміну знаннями. Також метод може допомогти зробити зріз рівня знань в групі про ті чи інші події, тему.

ІСТОРИЧНА МАПА ДУМОК

 40 хв

 25-30

 фліпчарти, скотч, маркери

Цілі: Учасники та учасниці зібрали ідеї щодо мотивації займатися темою.

Учасники та учасниці ознайомлюються з темою.

Хід проведення:

1 Презентуйте фліпчарти з запитаннями на кожному з них:

Навіщо працювати з історією?

Чому важливо для майбутнього нині працювати над минулим?

Чому я хочу працювати з історією?

2 Запросіть учасників та учасниць залишати їхні ідеї, думки, відповіді на фліпчартах. Вкажіть можливість дописувати думки, ідеї, коментарі, до того, що уже записали.

3 Після того, як учасники та учасниці попрацювали з фліпчартами та ознайомилися з відповідями інших учасників, запросіть усіх на рефлексію в спільному колі

Процес записування на фліпчарти має проходити в повній тиші.

РОБОТА З ФОТОГРАФІЯМИ. ПІОНЕРИ

30-45 хв

Цілі: *Учасники та учасниці задумались про зв'язок ідентифікації з історією.*

Хід проведення:

1 Покладіть перед учасниками та учасницями фотографію з піонерами, завчасно закрити дату і місце, де була зроблена фотографія. Запропонуйте учасникам та учасницям відповісти на запитання: що це за фото? який це приблизно рік? яка країна-регіон? ким стали ці діти через роки? Не дивлячись на те, що діти нічим не відрізняють від піонерів з інших регіонів СРСР, вони виявляються гуцулами.

2 Розкладіть перед учасниками та учасницями дві весільні фотографії. Єдина відмінність між ними у тому, що на одній наречена вдягнена в білу сукню, наречений в офіційний костюм, а на іншій – ті ж самі люди в традиційних гуцульських костюмах. Запросіть учасників та учасниць обговорити з чим це пов'язано.

Для роботи в великих групах фотографії слід скопіювати або вивести на проектор. Також слід заздалегідь продумати не лише питання, а й відповіді на них (наприклад, дізнатися у власника чому зроблено два фото).

ГЕРОЇЗАЦІЯ/ДЕМОНІЗАЦІЯ

40-60 хв

цитати, картки для модератора,
фліпчарт, маркери

Цілі: Учасники та учасниці визначили фактори, що сприяють героїзації та демонізації на конкретних прикладах історичних особистостей

Хід проведення:

- 1** Учасники та учасниці об'єднуються в міні-групи. Роздайте кожній з них збірку цитат про конкретних історичних особистостей. Завдання: з'ясувати до якого часу відносяться вислови і чію позиції вони відображають. Результати обговорення фіксуйте на часовій шкалі.
- 2** Групи обмінюються результатами разом з модератором, котрий може уточнювати деякі факти, тобто виступає у ролі експерта також.
- 3** Наступне коло обговорення присвятить тому, які фактори сприяли формуванню того чи іншого іміджу історичної особистості. Фіксуйте відповіді на картках і сформууйте з них ментальну карту.

Матеріали слід підготувати якісно.

МУЛЬТИКУЛЬТУРНІ МІСТА

45-60 хв

папір для нотаток

Цілі: Учасники та учасниці з'ясували для себе поняття мультикультурного.

Хід проведення:

- 1** Учасники та учасниці працюють в парі або в групі з трьох. Попросіть усіх закрити очі і згадати міста, в яких вони живуть.
- 2** Обговоріть в парах/трійках чи можуть вони назвати національні культури свого міста, як культурне різноманіття відображено у містах учасників.
- 3** Учасники та учасниці діляться результатами обговорення у великому колі. Обговоріть також, від чого залежить культурне різноманіття міст.

частина 2

Ініціативи учасників
«Студій живої історії»
як практики публічної
історії

Локальна історія

НАЧОРНО/ НАБІЛО *Наталія Єрьюменко*

ЩО? фланерування та мистецькі інтервенції у місті Чернівці.

НАВІЩО? дослідити місця Чернівців, що мають ознаки «розриву тканин» («сірі зони»), які чомусь не репрезентують ту історію, яку представляють, або ж навпаки – репрезентують намислену, бажану історію.

ЯК? Назва «начорно/набіло» відсилає до питання про чорновик та чистовик історії в контексті міста і піднімає питання на кшталт «які назви ми вважаємо історичними і чому?», або ж «чому ми ставимо пам'ятники саме цим постатям, а не іншим» тощо. Тканина наших міст – це текст, що можна прочитати, якщо лише знати мову. Зміни, зумовлені історією, залишають свій слід в цій мові – часом на короткий проміжок, а часом на віки. Ці сліди змушують нас замислитися – а чим, власне, є історична зміна? І коли цей момент власне вже можна назвати «історичною зміною», тобто коли чорновик історії перетворюється на чистовик? І чи існує історичний чистовик як такий, чи ми всі живемо в динамічному і змінному чорновіку?

Фланерування (прогулянки містом без особливої цілі) та мистецькі інтервенції в просторі міста. Під час фланерування віднаходились простори з недослідженою багатозаровою історією. Загалом цю методологію можна назвати «провокуванням питань», адже своїми інтервенціями ми створювали спонтанний простір взаємодії людини з історичним артефактом (будівлею, пам'ятником, деревом, мостом і тд). Через привернення уваги до цих артефактів ми також привертали увагу до певного історичного періоду/етапу/певної історії і пропонували свідкам інтервенцій замислитися, чому саме цей період є видимим або навпаки замовчуванним.

PERSONAL DETROIT, MORE THAN 50 SHADES OF GRAY

Анна Цупко

ЩО? фотопроєкт про Запоріжжя.

НАВІЩО? показати, що кожне місто є унікальним і по-особливому красивим, а також спонукати замислитися про те, що можна зробити для його порятунку від занепаду та вмирання.

ЯК? в об'єктиві — індустріальні пейзажі та повсякденні замальовки з життя міста Запоріжжя, все те, що жителі бачать кожен день, але не звертають уваги. Чорно-білі фото розповідають про колишню велич міста заводів і про те, чим воно живе нині.

В рамках ініціативи я у фото закарбувала в історії найяскравіші промислові пейзажі та побутові моменти життя міста.

АУДІАЛЬНА МАПА ЗАПОРІЖЖЯ «ЗВУКОТІНІ МІСТА Z»

Анна Стукало, Костянтин Головань, Вікторія Шумченко

ЩО? аудіальна мапа Запоріжжя з короткою історичною довідкою про кожну локацію.

НАВІЩО? популяризація історії Запоріжжя серед мешканців міста, формування внутрішнього іміджу міста за допомогою інтерактивного аудіовізуального проекту на історичну тематику.

ЯК? аудіальну мапу ми обрали тому, що вона є інтерактивною, спонукає людей самостійно обирати місця, які вони хочуть послухати, дає можливість побачити локації та прочитати інформацію про них. У процесі підготовки проекту на пошту проекту надходили пропозиції від мешканців міста щодо наповнення мапи, проходились публічні презентації та обговорення.

БАЛАГУЛЬКИ

Надія Віконська

ЩО? інтерактивна екскурсія та квест літературними місцями Коломиї.

НАВІЩО? актуалізація літературної історії міста.

ЯК? у рамках ініціативи я створила інтерактивну екскурсію та розробила квест літературними місцями Коломиї. Зокрема про перебування у місті Ірини Вільде, Івана Франка, Станіслава Вінченза, Василя Стефаника, Леопольда фон Захер-Мазоха, Шолом-Алейхе-ма, Францішека Капінського, Андрія Чайковського, Романа Іваничука, Дмитра Павличка, Тараса Мельничука та їхню творчість. До створення візуалізації (креативні та інтерактивні зображення на будинках) було залучено переселців та молодих людей.

ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ ФІЛЬМ ПРО ЧЕРКАСИ

Андрій Чернега

ЩО? документальний фільм про Черкаси.

НАВІЩО? заповнити брак доступної інформації про історію міста.

ЯК? мовою кіно розповісти трохи про місце, в якому живемо. Можливо, фільм допоможе людям відчутти більш тісний зв'язок з містом, ідентифікувати себе з ним, зрозуміти, чому воно стало саме таким, яким є зараз.

Під час підготовки ми оцифрували архівні матеріали, зібрали контакти істориків та архітекторів, які б могли говорити в кадрі. Проект на етапі реалізації.

ВУЛИЧНА ІСТОРІЯ. КАТАЛОГ АЛЬТЕРНАТИВНИХ МОНУМЕНТІВ

Дарина Пирогова

ЩО? дослідницька робота і каталог за її результатами, фото та короткі довідки про альтернативні монументи в Україні та світі.

НАВІЩО? зібрати й показати практики альтернативних монументів, пов'язаних із історичними подіями, людьми або місцями в Україні та світі для того, щоб стимулювати дискусію про нові форми меморіалізації та нові методи роботи з історією.

ЯК? фізична форма каталогу мені здавалася найкращою формою для збірки цікавих прикладів альтернативних монументів. Форма сторінки проекту у соціальній мережі виконує супровідну роль PR для друкованого каталогу. Я планувала провести панельну дискусію із сесією запитань та відповідей до експертів у різний спосіб дотичних до теми меморіалізації: архітекторів, ландшафтних дизайнерів, істориків, кураторів. Також, у рамках відкритої виставки, яка супроводжуватиме презентацію каталогу, я планувала організувати стихійну виставку прототипів альтернативних монументів, які зможуть намалювати самі відвідувачі після ознайомлення зі змістом каталогу.

К ЗАПОРІЖЦЯМ

Анна Стукало

ЩО? відеоролик про Запоріжжя побудований на незвичних для містян історичних образах та символах

НАВІЩО? привернення уваги мешканців Запоріжжя до небанальної історії міста, спонукання до вивчення, збереження та розвитку її надбань

ролик знімався на 12 локаціях. Серед цікавих локацій – споруди періоду розбудови Соцміста, архітектурний спадок менонітів та те, що залишилось від старого Олександрівська.

ІНТЕРАКТИВНА ВІННИЦЯ

Олександра Григор'єва, Вікторія Степанець

ЩО? фотовиставка та інтерактивна карта Вінниці.

НАВІЩО? популяризація історії міста, збільшення туристичної привабливості.

ЯК? ми розробили маршрут Вінницею, який включає будівлі з цікавою і небанальною міською історією: Вінницькі мури, Художня школа, Департамент архітектури, Преображенський собор та Костел. Інтерактивна карта – ідеальний спосіб представити маршрут наочним зрозумілим чином, для того, щоб кожен охочий міг у вільний час влаштувати для себе захоплюючу екскурсію по улюбленому місту. Також інтерактивна карта дозволяє розповісти про об'єкт не тільки у формі тексту, але також через фото та відео. Інтерактивна карта міста з маршрутом за даними пам'яток архітектури Вінниці представлена на сайті www.y-kraina.com. Фотовиставка дає унікальну можливість порівняти «сьогодні» і «вчора» міста, біля кожної фотографії ми додали QR-код.

СТІНИ СХОДУ

Захар Сулятицький

ЩО? фотовиставка.

НАВІЩО? боротьба зі стереотипами, що пов'язані з містами та жителями східної України.

ЯК? я сфотографував написи в публічному просторі в Северодонецьку, Лисичанську та Рубіжному, що репрезентують тамтешній соціальний та політичний фон, щоб потім показати їх у містах переважно західної України (Коломия, Острог) у форматі фотовиставки. Проте, перша виставка мала пройти в Лисичанську, тому що я хотів отримати певний відгук від людей, котрі мешкають у цих трьох містах і безпосередньо контактують з цими написами. Я обирав міста для виставок за такими критеріями:

- зручність особисто для мене: я родом з Коломиї, проте живу і навчаюсь в Острозі;
- актуальність: чи справді в жителів існують стереотипи, пов'язані зі сходом, і чи буде їм цікава та корисна така виставка.

ТЕРНОПІЛЬ – ЗНИКАЮЧЕ МІСТО

Світлана Фаленда, Оксана Фаленда

- ЩО?** виставка фотографій з будівлями міста, що зникли.
- НАВІЩО?** популяризація Тернополя, привернення уваги до історії міста, маловідомих фактів.
- ЯК?** на прикладі історії зруйнування Парафіяльного Костелу, який свого часу був візитівкою міста та фото зниклих будівель, ми зробили ряд фотографій та виставку, відкриту для містян. Основне повідомлення ініціативи – «Не варто руйнувати спадщину минулого, адже вона має історичну та культурну цінність».

ТРАНСФОРМАЦІЯ. ГОВОРИТЬ МІСТО. АБО Ж МАНІФЕСТ НА ЗАХИСТ РЕГІОНАЛЬНОГО РІЗНОМАНІТТЯ

Вікторія Скуба

- ЩО?** мікроісторії будівель.
- НАВІЩО?** спонукати людей до розмови про те, як ми сприймаємо різне минуле й чи може об'єднати нас культурне й історичне різноманіття.
- ЯК?** найчастіше на рівні мікроісторії про своє минуле розповідають люди. Але міський простір, що нас оточує, теж має що розповісти. У проекті йдеться про архітектурні об'єкти, які є важливими для розуміння культурної атмосфери, ідентичності певного міста й водночас зазнали істотної зміни у своєму вигляді чи призначенні у XX–XXI століттях. Серед них – про будівлі, існування яких під загрозою.

Поле для першого дослідження мав бути Бердичів. Власне, «Трансформація» – це проект-доповнення. Спроба зосередитися на регіональному різноманітті й багатій локальній історії як на перевазі.

ХОРЕВИЦЯ, КИСЕЛІВКА, ФЛОРИВСЬКА, ФРОЛІВСЬКА, КИЇВИЦЯ, ЛИСА ГОРА

Родіон Філатов

ЩО? мушн-ролик, що розповідає про історію місця.

НАВІЩО? розповісти про гору в новий спосіб для того, щоб привернути увагу інтернет-спільноти Києва та місцевої влади до проблем Замкової.

ЯК? перший етап після планування — це пошук матеріалів. Задля цього я кілька разів зустрівся з експертами по Подолу: Владиславою Осьмак та Тетяною Лютою. Також я провів деякий час в архітектурній бібліотеці, працюючи з першоджерелами. В результаті я звів усі матеріали в один текст. У ролику, де має бути звук і текст, анімація оживлює текстовий матеріал. Необхідно, аби людина з приємним голосом та гарною дикцією начитала матеріал. Звук має бути записаний чисто, без жодних шумів. Маючи готовий звук голосу, можна розпочинати роботу з анімацією. Цей етап займає найбільше часу. Результат етапу — купа маленьких анімованих відео, що синхронізовані зі звуком. Монтаж — це фінальний етап. Необхідно все звести в одне ціле. Додати титри, накласти звук. Цим має займатися людина з досвідом. Не раджу це робити самостійно.

Наприкінці ви отримуєте продукт. Це прекрасний привід для святкування з усіма, хто був долучений до його створення.

ЧІГА-БИГА-КНИГА

Марта Андрійович, Бойко Євгеній, Худіш Павло

ЩО? серія дитячих книг-розмальовок з казками, зібраними в етнографічній експедиції по Закарпаттю.

НАВІЩО? стимулювати дитячий розвиток та зацікавленість культурою рідного краю, надати можливість спільного проживання часу дітей та їх батьків.

ЯК? в рамках ініціативи ми зібрали 5 казок з села Лікіцари Закарпатської області. Проект на етапі реалізації.

ЧАПЛИНСЬКА ІНІЦІАТИВА

Дар'я Холодняк

ЩО? культурна інтервенція – фарбування постаменту, на якому стояв пам'ятник Леніну, у селі Чаплинка (Дніпропетровська область).

НАВІЩО? привнести альтернативні культурні сенси через символічне зайняття звільненого місця пам'яті.

ЯК? ми намагалися нагадати односельчанам історію села, привернути увагу до загального занепаду, в якому воно опинилося, і показати, що можна щось змінювати, починаючи з малого. А також спробувати змінити центр села, розмалювавши бетонний постамент. Влада села була незадоволена тим, що ми не запитали в них дозволу і провели акцію. Це викликало багато дискусій як в локальній громаді так і поза межами Чаплинки. В результаті ми змили намальоване нами зображення. Як наслідок, через якийсь час постамент був демонтований і на його місці виникла клумба з квітами.

БІЛЬШЕ, НІЖ ПАМ'ЯТЬ

Аліна Дзюбко

ЩО? зустріч з учасниками 3-х українських революцій (1990, 2004, 2013).

НАВІЩО? зберегти історії учасників сучасних історичних подій, заохотити до громадянської активності.

ЯК? хто ці люди, які тричі боролись за свободу нашої країни? Чому вони робили це тричі? Які мали сподівання та мотиви? Що не давало їм розчинитись у масах, а змусило стояти до кінця? Чи жалкують вони про цей етап їхнього життя? Учасники подій діляться особистими історіями участі в «революціях», рефлексують пережитий досвід та відповідають на питання, які нас цікавлять.

Я ЖИВУ В СЕЛІ

Віра Ібрямова-Сиворакша

ЩО? концерт; стенди з історичними відомостями, постери зі світлинами людей та цитатами з інтерв'ю.

НАВІЩО? усвідомити місце, де живемо, його історію та значення цієї історії.

ЯК? з червня по серпень я присвятила себе дослідженню села Кобижча на Чернігівщині в різних його проявах. Спочатку я дослідила стан збереженості традиційної культури. В мешканців старшого віку були записані весільні пісні, пізня лірика й танцювальна музика.

Історія місця постала через заклади загального значення: дві школи та лікарню. Я знайшла людей, що працювали в школі та лікарні, збрала багато цікавих історій та унікальних фото (від з 1914 року й до сьогодні). З цих матеріалів були зроблені стенди. Далі я займалась дослідженням історій людей.

З липня по кінець серпня в сільській раді, на пошті та в соцмережах я розмістила анкети, які могли заповнити всі охочі. Людям були задані наступні питання: чи вони цікавились історією свого села, чи люблять тут жити і що хотіли б покращити в культурному житті. З 40 заповнених анкет було обрано 6 людей різного віку та професій, які готові були поділитись своїми думками. Також з ними були проведені фотосесії. Фото і думки спікерів були оформлені у вигляді постерів.

22 вересня на шкільному подвір'ї відбулась концерт-презентація проекту.

Персональна, сімейна та повсякденна історія

ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ВІДЕО ПРО УЧАСНИКІВ НК АЗОВ НА ЛУГАНЩИНІ

Анна Ільченко

ЩО? документальне відео про учасників НК АЗОВ
Сєверодонецьку на Луганщині.

НАВІЩО? дізнатись історії та мотивації учасників НК Азов на
Луганщині.

ЯК? за основу фільму взято історії молодих учасників
праворадикального руху міста Сєверодонецьк. Опо-
відь будується з їхніх слів та метафор навколишньо-
го простору, абсурдності того, що відбувається.

Ми робили ініціативу з Максимом Бондаревим: роз-
ділилися на того, хто знімає, і є «добрим поліцей-
ським», і на того, хто веде розмови, лише звук, го-
ворить і «трохи злий». Ми знімали протягом одного
місяця, що насправді дуже мало для повноцінного
включення в життя будь-якої групи людей про яких
ви хочете знімати.

ЯК МИ НАВЧАЛИСЯ У ШКОЛІ

Світлана Арабаджи

ЩО? виставка шкільних речей в Маріуполі.

НАВІЩО? понукати мешканців Маріуполя різного віку ділитися
сподами про своє шкільне минуле; показати роль
щоденника в житті учня й те, які почуття чи асоціації за-
лишає цей предмет на довгі роки.

ЯК? на першому етапі роботи ми проводили опитування,
інтерв'ювання, пошукову роботу. Далі – обробляли
відповіді та візуальне/аудіо оформлення результатів, а
також аналізували та класифікували записи в шкільних
щоденниках, оцифровували зібрані матеріали. Члени
команди взаємодіяли з цільовою аудиторією безпосе-
редньо та дистанційно (коли молодше покоління опиту-
вало середнє та старше). Ініціатива відбувалася на базі
історичного факультету Маріупольського державного
університету.

ПЕРСОНАЛЬНА ІСТОРІЯ ОДНІЄЇ СІМ'Ї ЧЕРЕЗ ЕТНІЧНУ ПАМ'ЯТЬ

Сергій Євтуєв

ЩО? запис інтерв'ю у сім'ї етнічних німців із м. Черкаси про їх родинну історію.

НАВІЩО? зберегти родинну історію, спонукати цікавитися родинною історією.

ЯК? ми записували інтерв'ю з бабусею, батько якої був учасником Другої світової Війни. Історія про те, як його репресували за національною ознакою, потім депортували, як він шукав свою сім'ю, а його сім'я – його. Історію матері та її спроби реабілітації німецького прізвища, ходіння по судах з метою змінити документи. Історію дочки, яка є активною учасницею етнічного німецького молодіжного руху, як вона жила і працювала в Німеччині, і тепер пов'язує своє життя з поверненням на історичну батьківщину. Три історії, три покоління, три представниці однієї родини. Інтерв'ю планувалося обробити і скомпонувати в документальну стрічку, яка представлятиме персональну історію через особисті спогади респондентів.

«ЯСЕН»

Ірина Колотило, Аліна Хорольська, Марта Колотило

ЩО? короткометражний документальний фільм про Василя Карпюка.

НАВІЩО? показати роль особи в житті суспільства, зв'язок між індивідуальним та колективним, важливість збереження пам'яті заради творення майбутнього.

ЯК? ми зафіксували спогади 90-річного Василя Карпюка: від раннього дитинства, через буремні часи юності, коли Василь отримав позивний «Ясен», вступивши до лав УПА, пережиті концентраційні табори Воркути та Печорлагу, до старості, можливості на решті поділитися власним досвідом.

РОЗКАЖИ МЕНІ ПРО МИНУЛЕ: ВІЙНА Й РОДИННА ПАМ'ЯТЬ ПОКОЛІНЬ

Аліна Плеханова

- ЩО?** навчальний семінар для школярів Мелітополя.
- НАВІЩО?** заохотити школярів до вивчення історії Другої світової війни і пошуку різних точок зору та інтерпретацій; ознайомлення з усною та родинною історією, а також із методами усної історичного інтерв'ювання.
- ЯК?** під час семінару, чергувалися «серйозні» тематичні блоки експерта і руханки/вправи із залученням методів неформальної освіти, дистанційна комунікація з учасниками, запис інтерв'ю. Учні шкіл міста Мелітополя Запорізької області записували свідчення своїх родичів про Другу світову війну, окупаційний режим та час повоєнної відбудови. Важливим було опанувати ігри на розслаблення школярів, мати список контактів для поточного контролю та комунікації, додати аудіовізуальний контент для семінару.

З вчителями довелося проводити окрему розмову для прояснення їхньої ролі на семінарі. У роботі зі школярами важливо наголошувати дедлайни та чітко їх фіксувати.

Переселенці ХХ-ХХІ ст.

ЖІНОЧІ ІСТОРІЇ В ПЕРЕСЕЛЕННІ. ДНІПРО

Ірина Харламова

- ЩО?** аудіовізуальна виставка.
- НАВІЩО?** щоб люди, які ніколи не бачили переселенок, змогли почути історії, які їм не показують по телевізору і про які не пишуть статті, тому що наші героїні – не медійні особи.
- ЯК?** першим етапом є запис і монтаж матеріалів, другим – аудіовізуальна виставка «Жіночі історії в переселенні. Дніпро». Презентація запланована на осінь. У віддалених планах є зробити виставку з історіями з трьох регіонів: захід, центр, схід, а також документальний фільм.

З ДОМУ ДО ДОМУ

Леся Берездецька Леся, Єлизвета Олійник

ЩО? документальний театр, який передбачає залучення до вистави не акторів, а тих людей, які стали свідками певних подій та діляться своїм досвідом.

НАВІЩО? у чесному, відкритому, емансипативному форматі проблематизувати тематику переселення й переселенців.

ЯК? у документальній виставі «З дому до дому» переплітаються історії переселенців із Донбасу та Криму зі спогадами переселенки з Лемківщини, пані Емілії, яка також була вимушена покинути свій дім через трагічні події. Готуючи виставу, переселенцям були задані такі питання:

А) коли саме було страшно – страх дуже сильна емоція, яка є і дуже інтимною і дуже вражаючою;

Б) який момент з переселення найчастіше згадувався учасниками, які деталі були в процесі переселення;

В) яка річ «звідти» їм найбільш дорога і чому, яка історія з нею пов'язана;

Г) пісні, які є рідними та важливими для учасників (наприклад, лемківська пісня «Зашуміли ліси»);

Д) як виглядав дім, в якому жили переселенці – які там були деталі, улюблені місця в кімнаті/домі/подвір'ї, де стояли улюблені предмети (наприклад, одна переселенка розповідала про троянди, які вона вирощувала та плекала в себе на подвір'ї);

Е) можна також просити показати фотографії важливих місць/людей/предметів, але ми не користувались таким методом;

Є) радості «минулого» життя

Показ вистави відбувся на Театральному фестивалі під відкритим небом «Кіт Гаватовича».

НА ФІРІ

Катерина Поставська, Тирон Олександр

ЩО? фільм змонтований із відеоісторій учасників, свідків депортації.

НАВІЩО? ініціатива працює з особистою ідентичністю української молоді.

ЯК? користуючись методом усної історії, ми зібрали досвід українських переселенців із так званого Закерзоння, з яких змонтували фільм. До фільму увійшли п'ять інтерв'ю з мешканцями-старожилами села Васильківці, які пам'ятають депортацію.

ПОСІЧ: ДЕПОРТОВАНА, АЛЕ НЕ ЗНИЩЕНА

Софія Шеметука, Андрій Яворський

ЩО? документальний фільм про повністю депортоване на Одещину прикарпатське село Посіч.

НАВІЩО? зберегти усні свідчення очевидців виселення; зібрати та достовірно систематизувати отримані дані у доступному відео-форматі.

ЯК? примусове вивезення півстолітньої давності лягло в основу розповідей свідків-очевидців та їх нащадків. Це історія про те, за «які гріхи» селян було виселено у 1950-му, як жилося на чужій землі та скільки зусиль вартувало повернення. Тривалість стрічки – 22 хв. У ній – спогади очевидців виселення 1950-го року та їх нащадків, коментарі істориків і дані з архівних матеріалів. При підготовці фільму використуються матеріали з Державного архіву Івано-Франківської області. У процесі зйомок ми не лише створили фільм, але й спілкувалися із посічанами про історію їхнього села та родин. Це посилило зв'язок місцевих мешканців з минулим, зацікавило їх надалі займатися своєю історією. Презентація відбулася в селі Посіч та в Івано-Франківську.

ПЕРЕСТРОЙКА (1956–1959)

Захар Колісніченко, Андрій Чернега

ЩО?

документальний фільм. Дослідження, фіксування та показ історії Кременчуцького водосховища через документацію спогадів вимушено переселених осіб 1956-1959 рр.

НАВІЩО?

задокументувати деякі спогади, нечисленних на тепер, потерпілих від вимушеного переселення. Зафіксувати їхнє розуміння того, що відбулося. Відтворити їхніми словами процес «перестройки».

ЯК?

25 березня 1954 року, Рада Міністрів СРСР затвердила постанову про будівництво Кременчуцької ГЕС. На Дніпрі мало з'явиться ще одне водосховище. До зони підтоплення, за різними даними, потрапляли близько 200 населених пунктів. В деяких селах період переселення (1956 – 1959 роки) символічно називають «перестройкою».

Як ми це робили крок за кроком:

1. Пошук та опрацювання відеоархіву м. Черкаси та опрацювання матеріалів.
2. Дослідження планів «п'ятирічок» щодо побудови каскаду ГЕС на Дніпрі.
3. Інтерв'ю з екологами, істориками, краєзнавцями.
4. Експедиції. Пошук очевидців наслідків будівництва Кременчуцької ГЕС та фіксація їхніх спогадів.
5. Відвідини та фото/відеофіксація простору (Гребля ГЕС, с. Худяки, с. Панське, Черкаська дамба, м. Новогеоргіївськ, м. Світловодськ).
6. Дослідження відеодокументів центрального архіву. Огляд та оцифрування.
7. Монтаж.

Станом на листопад 2017 року, відео переглянули більше 17 тис. разів.

ПРИТУЛОК ДЛЯ МРІЙ

Гавриленко Єлизавета

ЩО? короткометражний документальний фільм.

НАВІЩО? подолання стереотипів про чорнобильців в українському суспільстві, привернення уваги до їх потреб та особливостей життя, збереження історії спільноти.

ЯК?

«Притулок для мрій» – короткометражний документальний фільм, який розповідає чим і де живе спільнота чорнобильських переселенців сьогодні на прикладі мешканців с. Куповате, яке увійшло до зони відчуження.

РЕЧОВИЙ ДОКАЗ

Ольга Глушко, Дмитро Горбенко

ЩО? фотовиставка, розкриває приватні історії переселенців через фото їх персональних речей; серія інтерв'ю з героями. Створюється майданчик, де кожен охочий може побачити фото та підсилити враження переглядом інтерв'ю.

НАВІЩО? за допомогою фото речей і інтерв'ю розповісти особисті історії вимушених переселенців; актуалізувати проблему у суспільному дискурсі; зафіксувати проблемне явище сучасної української історії.

ЯК?

в рамках фотовиставки ми звернулися до теми сприйняття дому за допомогою речей, що нас оточують. Герої проекту – переселенці зі Сходу України, які були вимушені в найкоротший термін залишити свій дім, забираючи з собою лише обмежений набір речей. Ці речі і стали острівцями пам'яті про втрачений дім.

Спадщина Радянського Союзу

#1984 АБО ЯСКРАВИ ІСТОРІЇ СІРОГО МІСТА

Володимир Половський

ЩО? інтерв'ю про історію радянського повсякдення Івано-Франківська.

НАВІЩО? дослідити тридцяти-сорокарічну історію Івано-Франківська через методи усної історії.

ЯК? ми намагались вивчити «кухонні» історії часів пізнього застою та перебудовної епохи. Цінність проекту полягає в суб'єктивності свідчень респондентів. Саме ці спогади, трансльовані через десятиліття, доповнюють мозаїку і складають повнішу картину офіційної історії нашого міста. В рамках проекту було заплановано записати низку інтерв'ю з відомими та невідомими франківцями, локалізуючи спогади радянською кухнею, але не обмежуючи їх.

ВІДПОВІДАЛЬНО ЗВАЖУЙ СВОЄ МИНУЛЕ

Королевська Юлія

ЩО? соціальна реклама, присвячена розвінчуванню міфів та стереотипів про «світле» радянське минуле.

НАВІЩО? актуалізація необхідності вивчати радянське минуле задля прийняття позитивного і негативного досвіду в історії СРСР та України.

ЯК? все розпочиналося з розробки анкети для трьох різних поколінь респондентів. Анкетування проводилося серед 45 сімей (загалом опитано 142 респонденти). Анкетування/опитування краще одразу зробити в Google-формі, це значно економить час, і простіше аналізувати та структурувати отримані дані. На основі результатів опитування, було створено макет постера і опубліковано його.

КУЛЬТВІДРОДЖЕННЯ

Юлія Мазурчак, Оксана Тьохта, Вірослав Цюп'як

ЩО? серія інтерактивних лекцій про життя та творчість культурних діячів, серія листівок, паблік у соціальних мережах.

НАВІЩО? актуалізувати присутність маловідомих культурних діячів радянського періоду в сучасному культурному просторі, популяризувати місцеву історію, збільшити інтерес до неї серед місцевих жителів.

ЯК? нас дуже зацікавило питання, як колись жилося художникам і письменникам. Чим їхнє життя відрізнялося від життя теперішніх митців? Ми втілювали нашу ініціативу крок за кроком:

1. Збір інформації, пошук людей дотичних до життя митців.

2. Розроблення плану лекцій, презентацій, матеріалів для заходу, узгодження місця проведення та лекторів.

3. Налагодження співпраці з істориками і краєзнавцями, громадськими активістами.

4. Розробка дизайну листівок та друк.

5. Проведення інтерактивних лекцій. Під час цих лекцій розповсюджувалися листівки присвячені маловідомих діячам культури, тиражем 1000 штук.

НАСТІЛЬНА ГРА

«TIMELINE. РАДЯНСЬКИЙ СОЮЗ»

Євгенія Саніна, Лілія Печура, Костянтин Загорулько

ЩО? настільна карткова гра про радянську історію.

НАВІЩО? підвищити інтерес молоді до історії України періоду Радянського Союзу та покращити рівень знань фактів про цей період, можливе їх переосмислення.

ЯК?

ми обрали такий формат проекту, оскільки вважаємо, що для людей він є, насамперед, ненав'язливою роботою з історією. А також викликає більше позитивних емоцій ніж, традиційне заучування історичних дат.

Як ми це робили крок за кроком:

1. З матеріальних ресурсів потрібні тканина та фурнітура для торбинок, друкарські матеріали (папір, фарба).
2. Розробка макету гри (історичної та ілюстративної складових). В якості упаковки обрано власноруч зроблені полотняні торбинки.
3. Відбір необхідних фактів.
4. Розробка правил. За основу взято французьку гру Таймлайн. За допомогою карток різних історичних подій учасники настільної гри вибудовують єдину лінію часу. Починаючи зі стартової картки, гравці думають, яка подія слідує наступною. Наприклад, колективізація була до нападу Німеччини на СРСР чи навпаки. Вгадали? – можете скинути картку. Помілилися? – візьміть ще одну картку. Завдання гравців – вибудовуючи лінію часу та якомога швидше позбутися усіх карток на руках.
5. Робота над графічною складовою макету.
6. Проведення гри у навчальних класах та вільних просторах (міста Київ та Дніпро).

НІЧ У РАДІОФІЗИЧНОМУ. ЗАСТІЙ

Євгеній Шатілов

ЩО? театралізована екскурсія з елементами перформансу.

НАВІЩО? ознайомити з життям людей в радянські часи простими і зрозумілими методами.

ЯК? проект «Night stories», у рамках якого втілювалася ініціатива, існує з вересня 2016 року. Всі заходи команди були сумішшю перформансу та карнавалу (за Михайлом Бахтіним). Перформанси зайняли чільне місце в комеморативних практиках й у них програються не тільки славні сторінки історії, а й контраверсійні, аби увімкнути в загалу соціальну пам'ять і створити бачення певної події.

«Карнавал», на відміну від «театру», де глядач відділений від акторів сценою, не знає такої межі. Глядачі є так само частиною дійства, як і актори. Подібні методи дозволяють:

- не дати глядачу відсторонитися і перекласти відповідальність за подальші події на акторів – на кшталт, «вони роблять, а я дивлюсь»;
- знаходити гостю місце у цьому середовищі – він може стати свідком, заговорити про щось з акторами, виступити на комсомольських зборах;
- робити моральний вибір: попри те, що усе це відбувається у рамках екскурсій і наслідків не буде, однак це важливо для того, щоб індивід зрозумів, як би він повів себе у тих обставинах;
- зануритися у атмосферу тих часів – місцем для екскурсій було обрано корпус Факультету радіофізики, електроніки та комп'ютерних систем, який є визначною пам'яткою київського модернізму. Екскурсії відбувалися впродовж трьох днів (третій був додатковий, незапланований, який довелося ввести через значний ажітаж), і їх відвідали понад 500 гостей.

СТАРА І ЗНАЙОМА ЕКСКУРСІЯ: МОНУМЕНТАЛЬНЕ РАДЯНСЬКЕ МИСТЕЦТВО ДНІПРА

Тетяна Журій, Лелюк Анастасія, Максим Вердеш

ЩО? екскурсії пам'ятками монументального радянського мистецтва Дніпра.

НАВИЩО? привернення уваги до недооціненої культурної спадщини міста.

ЯК?

маршрут екскурсії ми склали зі значних, але малопо-
мітних радянських артефактів. За великою кількістю
реклами і інформаційних покажчиків у місті прихо-
вуються історичні деталі, що часто залишаються
непомічені і недооцінені. Таке трапляється через
відсутність знань або зацікавленості.

«ПОВЕРНЕННЯ ДО УРСР»: ВІДКРИВАЮЧИ ТОПОНІМІКУ РАДЯНСЬКОГО КИЄВА

Євгеній Шатілов

ЩО? квест містом.

НАВИЩО? ознайомити учасників з видатними місцями радян-
ського Києва, які часто були унікальними архітектур-
ними спорудами, які визначають ландшафт міста і
сьогодні; показати, чим були місця, що втратили ра-
дянські конотації (Палац Спорту, «Український дім»)
для наших батьків, і як змінилася їхня роль сьогодні.

ЯК?

ми провели квест під брендом Gerold City Quest 3.0
– він розкручений серед студентів, завдяки двом
масштабним подіям, які проводились у минулі роки.
Учасники не просто знаходили точки, а вирішували
завдання, прямо пов'язані з цими місцями, могли ви-
грати додаткові хвилини за знання подробиць історії
Палацу Спорту або КДБ. На кожній локації стояв
герой, який був із нею пов'язаний: футболіст біля
стадіону «Динамо», інженер біля Михайлівського со-
бору тощо. При цьому ми не йшли на романтизацію
радянського Києва: наш квест відбувався напере-
додні річниці «Революції на граніті» тому локацію
на Майдані Незалежності ми зробили у форматі

перформансу. У підсумку, квест успішно подолали 13 команд, переможці отримали призи: записнички та книжки, пов'язані з історією радянського Києва та соціалізму у 1980-х років. 100 учасників на 4–5 годин поринули у не зовсім відомий їм пласт історії міста й багато про що почули вперше.

ПОСТРАДЯНСЬКЕ

Ярослав Переходько

ЩО? серія лекцій, присвячених темам радянської історії та пам'яті про неї.

НАВІЩО? перенесення історичних знань з академічної сфери на мову репрезентацій, втілених у формі публічних дискусій та обговорень.

ЯК? формат публічної лекції на прикладі «Феномену ностальгії за радянським». Публічна лекція розрахована на 1.5-2 години.

1. У вступі коротко розповідається про особливості формату заходу, обґрунтовується актуальність теми, практичність.

2. Пропонується до перегляду два відео про радянські часи, змонтовані у наш час. Одне з них – романтизовано-ностальгічне, інше показує проблемні аспекти.

3. Після перегляду відео, відбувається перша групова робота. Аудиторія ділиться на дві частини, ті в свою чергу на міні-групи. Кожній міні-групі видаються пишучі засоби та стікери. Завданням однієї половини є написати, що на їхню думку було хорошого в радянські часи. Завдання іншої – відобразити протилежний негативний аспект. Після підбиття підсумків групової роботи, слідує міні-лекція.

4. Висвітлюючи питання проявів ностальгії за радянським в Україні, застосовується групова робота. Аудиторія ділиться на міні-групи. Завданням кожної з них є обговорення та відображення на стікерах атрибутів радянського, що побутують в їхніх уявленнях. Результати прикріплюються на дошку. Основні пропозиції та результати дискусії нотуються і наприкінці, аудиторія має можливість ознайомитися з ними.

Поліетнічність української історії

ВИСТАВКА ПРО ЄВРЕЇВ-МЕДИКІВ У БЕРДИЧЕВІ

Катерина Ісаєва

ЩО? мобільна виставка, доступна для всієї громади та гостей міста.

НАВІЩО? висвітлити вплив на розвиток міста євреїв-лікарів, котрі мешкали та працювали на території Бердичева.

ЯК? історія міста Бердичева, котрий є полем для дослідження та втілення ініціативи, тісно пов'язана з життям єврейської громади. Свого часу 80% населення міста складала євреї. Це не могло не накласти відбиток на місто та його розвиток. 26 жовтня 2017 року в Музеї єврейства міста Бердичів відкрилася виставка, присвячена євреям-медикам та їхньому впливу на розвиток і формування медичної галузі в місті.

ЄВРЕЙСЬКА ІСТОРІЯ ОСТРОГА

Євген Яковенко

ЩО? виставка та екскурсія на тему єврейської історії містечка Острога.

НАВІЩО? репрезентувати єврейську історію міста і трагедії Голокосту в місті в форматі виставки та екскурсійних показів локацій єврейської історії.

ЯК? на першому етапі підготовки проекту я спробував дослідити історію деяких єврейських міст та містечок Західної та Центральної України. Я відвідав міста, які мають свою єврейську історію: Бердичів, Ізяслав, Броди, Львів, Славута, Мізоч.

Готуючись до реалізації проекту, я прослухав лекційний курс присвячений історії взаємин євреїв та українців та спробував працювати з усною історією про Голокост на Волині.

Проект на етапі реалізації.

ІСТОРІЇ «ПРОСТИХ ЛЮДЕЙ» В ЕТНОМОЗАЇЦІ КРОПИВНИЦЬКОГО

Олена Арутюнян

ЩО? діалогові зустрічі, інтерактивні лекції, тренінг, інтерактивний музей живої історії.

НАВІЩО? розвиток поліетнічної свідомості мешканців Кропивницького.

ЯК? дослідження історії «простих» людей, які внесли незаперечний внесок в розвиток нашого міста зайняло з червня по жовтень 2017 року. Учасники ініціативи використовували відео – та фотозйомку, інтерв'ю, опитування, роботу в архіві для отримання необхідної інформації. Це допомагало збирати історії «простих» людей. Під час презентацій історій «простих» людей, які мешкали поруч та своєю активною життєвою позицією впливали на розбудову місцевої громади, учасники проекту відчували важливість своєї роботи щодо розвитку поліетнічної свідомості мешканців Кропивницького. З реалізацією ініціативи мені допомагали члени ГО «Центр розвитку національних культур «Єдина родина».

КНИГА ПАМ'ЯТІ РЕПРЕСОВАНИХ ГРЕКІВ СТАРОГО КРИМУ

Георгій Бушуєв

ЩО? відео за мотивами зібраних усних історій.

НАВІЩО? зафіксувати пам'ять про репресованих жителів селища.

ЯК? мешканців селища, які можуть розказати про репресії проти греків 1930-х років, виявилось значно менше, ніж очікувалося. Людям складно розповідати про травматичний досвід. Директива народного комісара внутрішніх справ СРСР М. І. Єжова 1937 року поклала початок масовим репресіям проти греків, що мешкали на території СРСР. Жертвами репресій стали 10000 осіб. Понад сто осіб – це мешканці Старого Криму. Для участі в ініціативі запрошувалися учні місцевої школи. Вони збирали історії про трагедію серед своїх родичів. Після цього, я обробляв зібрані історії та монтував відео.

(НЕ)ЗНАЙОМИЙ КРЕМЕНЧУК

Альона Маліченко

ЩО? пішохідна екскурсія-прогулянка.

НАВІЩО? допомогти мешканцям міста краще пізнати історію власного міста, зацікавитись і досліджувати його.

ЯК? я планувала провести пошукову роботу, інтерв'ювання, дослідити архіви міського музею та єврейських організацій. Першу екскурсію прогулянку єврейськими будівлями я провела 13 липня для восьми дітей. За цим же маршрутом ми пройшли 16 вересня з іншою групою. А вже 7 жовтня ми з дітьми випробували інший маршрут, який я створила, досліджуючи історію Кременчука початку ХХ ст. 17 вересня відбулася пішохідна екскурсія-прогулянка «(Не)знайомий Кременчук» вже для широкого загалу. В цьому маршруті я вирішила поєднати пам'ятки архітектури Кременчука з легендами міста. Мешканці, які завітали на екскурсію, дізналися, чому Кременчук називали Українським Єрусалимом. Побачили будинок, в якому класик єврейської літератури Шолом-Алейхем писав «Тев'є-молочника», будинок єврейського тютюнового магната, в якому, за легендою, жив привид, і зустріч з яким дарувала швидке одруження, дізналися, що пов'язує славнозвісний «Титанік» і будинок багатія Рабиновича, тощо. У подальшому я планую описати створений маршрут з фото і відео для блогу або для якогось видання.

ПОБАЧЕННЯ З РОМСЬКОЮ КУЛЬТУРОЮ

Тетяна Сторожко

ЩО? тематичні вечори-побачення, де всі охочі могли б не лише долучитися до творчих майстер-класів, а й з перших уст отримати відповіді на запитання про ромів.

НАВІЩО?

ЯК? боротись зі стереотипами про ромів.

на одному з заходів в Будапешті я зустріла Наталію Томенко, ромську художницю та дизайнерку з Кременчука, яка мріяла за допомогою мистецтва познайомити світ з історією та культурою свого народу.

До команди також долучився Володимир Яковенко – активіст ромського молодіжного руху, та Андрій Бондаренко – тренер з неформальної освіти. Перше побачення з культурою ромів присвячене Міжнародному дню ромської мови відбулося 4 листопада в Кременчуці. Під час першого блоку присутні змогли вивчити кілька найпоширеніших розмовних фраз на романі (ромській мові), дізнатися про взаємовпливи ромської та української мов, почути про різницю між термінами «роми» та «цигани» і зрозуміти, хто такі «гадже» (дослівно – «не роми») і чи є ця назва образливою. Майстер-клас з ліногравюри також викликав захоплення і зацікавлення. Під час роботи над гравюрою Наталя Томенко розповіла учасникам про сучасні тенденції ромського мистецтва. Далі плануємо говорити про історію і традиції кочового життя, долю ромів у роки Другої світової, розвиток ромської поезії і т.д. На нас чекають побачення в Києві, Кропивницькому і знову – в Кременчуці.

ПОЛІЕТНІЧНА ІСТОРІЯ НІЖИНА

Наталія Сипливець

ЩО?

квести; екскурсії; зустріч.

НАВІЩО?

звернути увагу на мультикультурну історію міста.

ЯК?

екскурсії містом та до установ (архів) («Ніжин містичний», «Історія міста через призму архівних джерел»), квести центром міста стали не тільки перевіркою знань, а й розвагою для учасників. Представники етнічних громад міста та учасники ініціативи на першому етапі працювали в форматі тренінгу на тему «Поліетнічна спадщина м.Ніжин: практичне використання». В рамках тренінгу відбулися: а) знайомство б) панельна дискусія «Поліетнічність українців: сила чи слабкість?» в) «жива карта» – маркування учасниками карти України. Другий етап – методика «світове кафе». Кожен спікер мав 15 хвилин на те, щоб розповісти історію, але не обмежувався темою та допоміжними матеріалами (власні речі, традиційні пам'ятки культури тощо). Усього працювало 4 групи учасників по 10 осіб, які мали можливість оспілкуватися з кожним представником етнічної громади по колу. На третьому етапі, всі мали можливість скуштувати традиційні страви представлених культур.

СПАДЩИНА КРІЗЬ ЧАС

Борис Нілов

ЩО? відновлення єврейського кладовища у місті Мелітополь.

НАВІЩО? зберегти об'єкт для нащадків та залучити людей з єврейської громади та громади міста для допомоги у її реалізації.

ЯК? відновлення історико-культурного місця-пам'ятки, створення трьохвимірної моделі реставрованого кладовища. У роботі над проектом також використовувалася робота в архіві та опитування місцевих жителів про історію кладовища очима людей, що живуть біля нього. Як ми планували робити це крок за кроком:

- пошук та збір інформації. Дослідження теми;
- робота з дешифрування надгробних плит, що залишилися;
- створення трьохвимірної моделі оновленого кладовища;
- подача проекту на грант;
- реставрація.

Проект на етапі реалізації.

ФЕСТИВАЛЬ «САМИЙ ЦИМЕС»

Альона Уяздовська

ЩО? фестиваль єврейської культури «Самий цимес».

НАВІЩО? реконструювати період з життя «єврейського Бердичева» 1937 – 2017 рр. у сучасному громадському просторі через відтворення єврейської культури.

ЯК? 28 жовтня 2017 року в Бердичеві ми провели фестиваль. На початковому етапі наша команда налічувала 3 людини, але під час реалізації команда зросла. Ми дуже хотіли, щоб наш фестиваль був вуличним і пройшов біля старої хоральної синагоги міста, аби прості бердичівляни могли ознайомитися з мобільними виставками, міні-музеями, відчутти та пригадати про багатогранну спадщину нашого міста. Але погода визначила свої умови. Тому фестиваль перенесли до приміщення молодіжного центру «М-Формація», який розташований у Центральній бібліотеці для дорослих. Родзинкою фестивалю став поетичний телеміст «Тель-Авів – Бердичів».

УКРАЇНОТИПИ

Наталія Бурило

ЩО? дводенний оффлайн мультizaхід «УКРАЇНОТИПИ» працював зі стереотипами про Україну, які можуть викривлювати сутність країни та народу та спрямований на привернення уваги громадськості та створення мотивації до дії серед громадськості.

НАВІЩО? робота з проблемою викривлення дійсності шляхом стереотипізації України та українців; створення спільних онлайн-ових та оффлайн-ових майданчиків для комунікацій, обміну думками, досвідом, пропозиціями.

ЯК?
1. Створили та вели публічні сторінки у соціальних мережах ВК, Facebook, Twitter з інформуванням про хід роботи (метод «за кулісами»).

2. Провели соціологічне опитування (у полі та у соціальних мережах ВК, Facebook, Twitter) та дослідження (робота з фокус-групами, проведення інтерв'ю, скринька пропозицій) серед представників усіх областей України (усього близько 400 українців, ключова аудиторія – від 12 до 70 років (збереження вікового і гендерного балансу) та близько 100 іноземців щодо найпоширеніших і найв'їдливіших у соціумі стереотипів про українську державу та українську націю, зачепивши різні сфери життя (характер, побут, їжа та напої, професії тощо).

3. Провели захід. Методики, використані під час воркшопів: форум-театр, креативна методика Люше. Паралельно: ведення сторінок у соціальних мережах – мікроблог інтегрованого контент-менеджменту, публікації статей на ресурсних центрах, співпраця і партнерства з ГО, ЗМІ, проведення презентацій, дискусійних клубів, спілкування з представниками інших країн.

Популяризація історії

SVIDOMI. УРБАНІСТИЧНА ШКОЛА ДЛЯ ПІДЛІТКІВ

Наталя Князева

ЩО? урбаністична школа для підлітків у Києві – річний освітній проект у напрямі урбаністики, історії, культури, соціального життя міста.

НАВИЩО? учасники набувають нових знань та ключових навичок XXI ст., створюють та втілюють власні проекти направлені на розвиток міста.

ЯК? неформальна освітня програма, що триває 9 місяців складається з інтерактивних лекцій та семінарів, презентацій, квестів, воркшопів, екскурсій, ігор, брейнстормінгів, флеш-мобів та інших форм навчання. Протягом програми учасники реалізують власні проекти, направлені на розвиток Києва. Протягом курсу проводяться польові дослідження, соціологічні опитування та інтерв'ю; створюються арт-продукти, блог, документальне кіно, фотовиставки, акції, флешмоби; береться участь у волонтерській діяльності та реалізуються проекти. Теми, які охоплює навчання: що таке місто і яка його роль; місто в історії; місця пам'яті; міський простір; інфраструктура та економіка міста; міське управління; люди в місті; безпека; культурне життя мого міста; екологія; місто як туристичний об'єкт; моя роль в місті; партисипація.

ВІЛЬНИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ДНІПРА N.LAB

Олена Татарнікова

ЩО? освітньо-дискусійний простір, що передбачає зустрічі один раз на тиждень в комфортному місці.

НАВИЩО? сприяти громадській активності в пізнанні та трансляції своїх знань: охочі виступити розповідають про свої дослідження і наша команда сприяє організації зустрічі дослідника і слухачів.

ЯК? раз на тиждень, в міській бібліотеці Дніпра ми збираємось для задоволення власних освітніх потреб.

Збираються люди, які мають потяг до освіти і обміну думками і люди, яким є про що розповісти і чим розширити кругозір слухачів. Слухаємо та говоримо по обраній темі, запрошується експерт-спікер-лектор для висвітлення цієї теми.

Після лекції група дискутує чи задає питання лектору. Теми обговорюються плюралістично: з історичної, психологічної, філософської сфер. Наша лабораторія відкрита для всіх, хто налаштований на розвиток та намагається збільшити кількість людей з філософським світосприйняттям.

Ми супроводжуємо кожну зустріч у соцмережах: створюємо афіші та івент, поширюємо події. Станом на листопад 2016 року, відбулися такі зустрічі: «Чому і навіщо було потрібне радянське в нашій країні: детермінанти, чинники та мотивація», «Феномен дефіциту і надлишку», «Феномен вивченої безпорадності», «Фемінність українського і гіпермаскулінність радянського», «Можливості повноцінного функціонування особистості в сучасних умовах», «Феномен ностальгії за радянським».

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ В СХЕМАХ І МЕМАХ

Ярослав Переходько, Станіслав Дем'янчук

ЩО? паблік та спільнота в соціальних мережах.

НАВІЩО? популяризація історії через зрозумілі для молоді формати; зняття суспільної напруги навколо проблемних питань історії через іронію та гумор.

ЯК? «Історія України в схемах і мемах» була створена в соціальній мережі Вконтакті в листопаді 2016 року. Першопочатково ми задумали спільноту для абітурієнтів, що здають ЗНО з історії України. Основним форматом роботи ми обрали створення мемів на теми української історії. Під мемами ми розуміємо певний шаблонний жарт, ідею, ситуацію, що втілені у картинці, відео, тексті. Мем багатозаровий та гіперконтекстуальний: для розуміння потрібно розуміти відсилки та культурний контекст, у якому діє мем. У педагогічній практиці, ми виявили ефективність мемів для запам'ятовування інформації, стимулювання дискусії, залучення уваги аудиторії. Саме тому назва спільноти пародіює типові посібники для підготовки.

Основні завдання роботи адміністраторів спільноти полягають у створенні контенту, залученні підписників до цього процесу, модерації коментарів, фасилітації дискусій. Для регулярного наповнення сторінки (5-6 постів на день) у довготерміновій перспективі необхідно залучати до своєї команди більше людей. Окрім того, меми – явище швидкозмінне і тому, потрібно постійно слідкувати за актуальністю шаблонів та оригінальністю жартів, що ми використовуємо. Інакше, підписники можуть звинуватити у публікації «баянів» – жартів, що уже прилилися. На час заборони деяких російських ресурсів, у травні 2017 спільнота мала 30 тис. підписників, у мережі Facebook станом на листопад 2017 року 3 тис.

МУЗЕЇ ДРУЖНІ ДО ДІТЕЙ

Богдана Войтенко

ЩО? семінар для музейних працівників; творчий проект для дітей.

НАВІЩО? показати працівникам музеїв різні форми роботи з дітьми, допомогти дітям дослідити історію своєї сім'ї, зробити генеалогічне дерево.

ЯК? я організувала семінар для музейних працівників. Ми дослідили особливості роботи в музейному просторі з дитячими групами. Для дитячого заходу я обрала форму творчого проекту. Впродовж першого дня проводились активності на знайомство, вигадування історій до старих світлин зі збірки НЦНК «Музей Івана Гончара» та інструктування, як проводити опитування родичів, збирати сімейні історії.

Другий день присвятили роботі із зібраною інформацією, її структуруванню і творчому оформленню генеалогічного дерева. Також діти познайомились з поняттям «сімейна реліквія» через інтерактивну екскурсію «Музеєм Івана Гончара». Діти отримали завдання додому – розпитати рідних про сімейні реліквії, сфотографувати знайдені об'єкти та описати їх. У третій день був час закінчити оформлення Дерева роду та підготуватися до презентації робіт. Діти розмістили свої роботи в експозиції «Музею Івана Гончара» і презентували результати досліджень. Презентація відкрита для усіх відвідувачів.

МУШЛЯ. МАЙСТЕРНЯ ДІАЛОГУ В СІЛЬСЬКІЙ ШКОЛІ

Альона Савченко, Дарина Котляренко

ЩО? семінар та дистанційне курування роботи школярів з сільських шкіл Київщини над дослідженнями.

НАВІЩО? залучення учнів та вчителів сільських шкіл до вивчення локальної історії методами неформальної освіти.

ЯК? проект реалізовувався в Кагарлицькому районі Київської області і складався з трьох частин:

1. Навчальна частина (зустрічі-семінари).

2. Проведення досліджень з історії села. Визначення теми подальших досліджень через діалог між учасниками ініціативи та представниками інших полінь.

Ми присвятили заняття таким поняттям як «історична пам'ять» та «інтерв'ю». Для цього запросили гостей – місцевих різного віку та фаху. Об'єднавши учасників у три команди (кожній команді по гостю), запропонували задати гостям певний набір запитань, що стосувався їх особистого і соціального життя, подій минулого та сучасності. Після чого, обговорювали спогади та судження опитуваних, визначили особливості історичної пам'яті.

3. Презентація досліджень.

Формат семінару ми використали для того, щоб познайомити учасників різних сіл між собою, об'єднати їх у команди, провести навчання та сформувані навички необхідні для проведення досліджень.

Ключовий метод роботи з історією – це інтерв'ю з місцевими жителями, а під час семінарів ми використали методи неформальної освіти – робота в команді, мозкові штурми, прийняття індивідуальних рішень, застосування сучасних технологій у навчанні, розвиток критичного та художнього мислення.

САМОБУТНІ: СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНІ ПРОЕКТИ МОЛОДІ

Анастасія Севостьянова

ЩО? ініціативи з вивчення та популяризації історії Сватівщини (північ Луганської області).

НАВІЩО? популяризація та збереження культурної спадщини Сватівщини.

ЯК? ми планували здійснити ініціативи з популяризації та збереження культурної спадщини Сватівщини, і навіть створити нові об'єкти, які б презентували історію нашого району. Було заплановано здійснювати проект під час другої та третьої змін в дитячому оздоровчому таборі «Гончарівський» з дітьми 13-14 років. Перший тиждень зміни мав бути присвяченим нашим дослідженням та ідеям ініціатив. На другому та третьому тижні мали відбуватись майстер-класи, які з метою допомоги в підготовці до етапу реалізації ініціатив. Спочатку разом з дітьми ми планували дослідити потенціал та потреби рідних сіл та міста Сватове. Далі йшов етап планування ініціатив цікавих нам та потрібних району. Останній етап – втілення ініціатив, які би актуалізували самотність сіл та водночас покращили їх публічний простір.

ХТО ТАКІ? #СУСІДИ

Василь Фоменко

ЩО? та виставка історій добросусідських стосунків.

НАВІЩО? візуалізувати спільні цінності сусідів та їхні історії добросусідства і взаємовиручки під час спільноті.

ЯК? у процесі підготовки, ми провели дослідження в рамках паралельного проекту «Від сусідів до громади», метою якого було згуртування сусідів у повноцінну громаду, шляхом зведення дитячого майданчика власними силами. Ми вирішили зробити опитування у форматі самостійного заповнення анкет. Воно відбувалося у 2-ох варіантах: власноруч

та онлайн за допомогою Google-форми. Опитування стосувалось добросусідських стосунків, історій, ставлення до місця, де проживають, та відчуття відповідальності за нього, і найприємніших пережитих спогадів у своєму будинку. В рамках дослідження ми намагалися максимально спростити наведені в анкеті запитання та комунікацію з респондентами та підсилили зацікавленість до виставки підбіркою спільних фотографій з наших подій.

ЯК ГОВОРИТИ З ДІТЬМИ ПРО ІСТОРІЮ

Погребна Анна, Сколоздра Олена

ЩО? дитяча книга про історію.

НАВІЩО? сприяти тому, щоб діти краще розуміли історичні процеси; допомогти їх самоідентифікації для формування свідомого суспільства.

ЯК? 1. Дослідження – збір інформації для книги (проведення інтерактивних занять із дітьми (у школах, приватних закладах і т.д).

2. Створення сторінок Fb, а також онлайн-анкет для батьків.

3. Початок роботи безпосередньо над написанням книги.

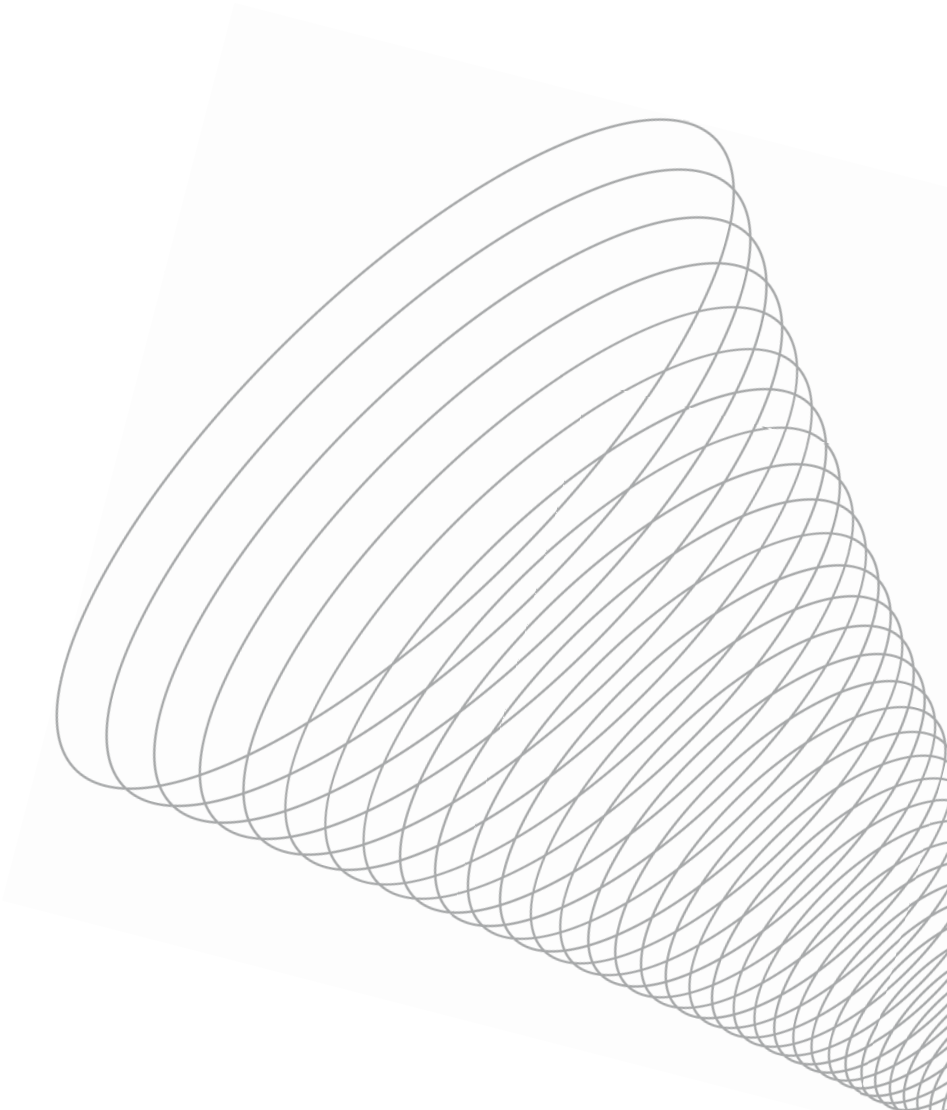
4. Збір зворотнього зв'язку.

5. Консультації із професійними істориками, журналістами й психологами.

Головним інструментом для нас виявився діалог з дітьми. Проте, ця тема стала цікавою і більш дорозлому поколінню. Зустрічі з людьми різного віку у Львові та Сумах дали певне розуміння історичної освіти у школах, а також того, що люди часто, не одержуючи відповідей на питання під час навчання, бажають згодом наздогнати втрачене.

Проект на етапі реалізації.

live-history.org

СТУДІЇ ЖИВОЇ ІСТОРІЇ